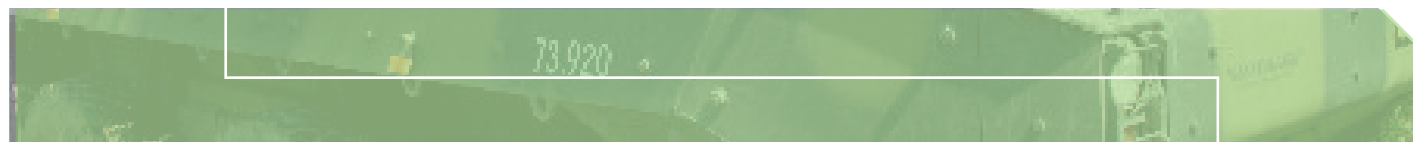

FORSVARSMINISTERIET
EJENDOMSSTYRELSEN

FORSVAR FOR NATUREN

SKYDEOMRÅDE RØMØ

DRIFTS- OG PLEJEPLAN 2018-2033

Udsigtsområde på Juvre Dige der er tilgængeligt for offentligheden hele året rundt

Titel:	Drifts- og plejeplan for Skydeområde Rønmø 2018-2033.	Fotos:	Rambøll Danmark A/S
Adresse:	Juvrevej 107, 6792 Rønmø	Layout:	Rambøll Danmark A/S
Udgivelse:	Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse 2018	Produktion:	PE Offset A/S
Udarbejdelse:	Hanne Fogh Vinther og Peter Mæhl, Rambøll Danmark A/S	ISBN:	978-87-92898-28-9
Kvalitetssikring:	Henrik Olsen, Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse	Internetversion:	Drifts- og Plejeplanen kan findes i elektronisk format på www.ejendomsstyrelsen.dk
Godkendelse:	Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse		

INDHOLD

LÆSEVEJLEDNING	7
1. RESUMÉ	8
2. INDLEDNING	9
2.1 Konkret om drifts- og plejeplanen for Skydeområde Rømø	9
2.2 Generelt for Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner	10
2.2.1 Formål og målgruppe	11
2.2.2 Indhold	11
2.2.3 Revision, ændringer og tillæg	12
2.2.4 Planproces	12
2.2.5 Planperiode	12
2.2.6 Virkning, retsbaggrund og myndighedsinddragelse	12
2.2.7 Relation til lovgivning	12
2.2.8 Relation til generelle retningslinjer	13
2.2.9 Relation til Forsvarsministeriets strateginotater	13
2.2.10 Konkret implementering	14
2.3 Revideret drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø 2018-2033	14
3. MÅLSÆTNING	15
3.1 Konkrete målsætninger for Skydeområde Rømø	15
3.1.1 Militær anvendelse	16
3.1.2 Naturbeskyttelse	16
3.1.3 Publikumshensyn	17
4. STATUS	18
4.2 Landskab og geologi	19
4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag	20
4.3.1 Terrænet og dets inddeling	20
4.3.3 Naboforhold	21
4.3.4 Kortmaterialer	21
4.3.2 Arealfordeling	21
4.4 Militær anvendelse	22
4.5 Naturbeskyttelse	24
4.5.1 Natura 2000	25
4.5.2 Bilag IV-arter	26
4.5.3 Vandplaner	26
4.5.4 Nationalt beskyttet natur og vandløb	26
4.5.5 Fredninger og vildtreservater	27
4.5.6 Fredede arter	27
4.5.7 Øvrige naturtyper og arter	28
4.5.8 Invasive arter	29

4.6 Publikumshensyn	29
5. ANALYSE	30
5.1 Nye aktiviteter	30
5.1.1 Tilgroning	30
5.1.2 Hydrologi	31
5.1.3 Påvirkninger som følge af øvelsesaktivitet	31
5.2 Beskyttede arter	32
5.3 Natura 2000	34
5.4 Publikumsinteresser	34
6. VISIONER	35
7. AKTIVITETER	37
7.1 Slåning af vegetation	38
7.2 Afgræsning	38
7.3 Afbrænding	38
7.4 Kultivering	39
7.5 Publikum	39
7.6 Ikke modelbeskrevne aktiviteter	39
8. REFERENCER	40
9. BILAG	42
9.1 Ekstern høring af forslag til drifts- og plejeplan for Skydeområde Rønmø 2018-2033	42
9.1.1 Baggrund	42
9.4 Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen	42
9.4.1 Landskabstyper	45
9.4.2 Natur- og skovudviklingstyper	47
9.5 Modeller	48
9.6 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner	52
KORTBILAG 1 – GRUNDKORT	INDSTIK
KORTBILAG 2 – AKTIVITETSKORT	INDSTIK

LÆSEVEJLEDNING

Denne plan omhandler Skydeområde Rømø, som Forsvarsministeriet lejer af Naturstyrelsen og en række private lodsejere.

Naturstyrelsen varetager naturplejen på skydeområdet igennem de statslige Natura 2000-planer og egne driftsplaner, og nærværende plan omfatter således udelukkende aktiviteter, der er nødvendige for de militære uddannelsesmæssige aktiviteter på terrænet.

Nærværende plan benævnes i det følgende som driftsplan for Skydeområde Rømø.

I driftsplanen gennemgås Forsvarsministeriets overordnede mål for Skydeområde Rømø, den nuværende status, samt de langsigtede visioner for driften.

Planen beskriver i indledningen de generelle baggrunde for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner på arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriet og specifikt for driftsplanen for Skydeområde Rømø. I Kapitel 3 beskrives de kort- og langsigtede mål for Skydeområde Rømø opdelt i strategiske, taktiske og operationelle mål.

Nuværende status for skydeområdet er grundlaget for en analyse af den prioriterede indsats, der

skal iværksættes. Kapitel 4 indeholder således en beskrivelse af skydeområdets historie, geologi, ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier, samt en beskrivelse af publikumsadgang.

Planens analysedel omfatter en redegørelse for hvilke nye indsatser, der skal gennemføres i indeværende planperiode. I planen gennemgås de overordnede visioner, der knytter sig konkret til Skydeområde Rømø. Til sidst beskrives i tabelform de konkrete aktiviteter, der danner grundlaget for realisering af indsatserne beskrevet tidligere.

De generelle visioner for arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriet gennemgås i bilag 9.4. Aktiviteterne bygger på en række modeller der findes beskrevet i bilag 9.5 og retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterrenerne fremgår af bilag 9.6. Resultatet af den eksterne høring gennemgås i bilag 9.1.

Hvert kapitel (undtagen Kapitel 1) indledes med en kort opsummering af kapitlets væsentligste indhold. Denne opsummering fremgår med kursiv.

1. RESUMÉ

Skydeområde Rømø er ejet af Naturstyrelsen og en række private lodsejere.

Forsvarsministeriet har lejet arealet siden 1954. Nærværende plan omfatter udelukkende driftsaktiviteter, der er nødvendige for de militære uddannelses- og øvelsesmæssige behov. Plejeaktiviteter af naturen derudover udføres udelukkende af Naturstyrelsen i samarbejde med private lodsejere, som ejer området.

Planen fastsætter som et grundlæggende mål at bevare og udvikle Skydeområde Rømø som et velfungerende skydeområde, som beskrevet i strateginotatet for skydeområdet. Indenfor rammerne af den militære brug af terrænet skal den planlagte drift være i overensstemmelse med Natura 2000-planlægningen for Natura 2000-område nr. 89 Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde. Udover en civil forening for raketentusiaster er der kun i begrænset omfang tilknyttet rekreative interesser til området.

Siden 1991 er der for en række af de arealer, som Forsvarsministeriet ejer eller lejer, udarbej-

det drifts- og plejeplaner med henblik på at sikre rammerne for uddannelse og træning af militære enheder under realistiske vilkår og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses (FES) bestemmelser for drifts- og plejeplaner (Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, 2011).

Nærværende driftsplan fastsætter rammen for driften af Skydeområde Rømø for perioden 2018-2033. Skydeområde Rømø udgør i alt 2228 hektar. På skydeområdet gennemføres øvelser med kampfly og felt- og enhedsskydninger. Selve indsatsen på terrænet formuleres i planens aktivitetssafsnit. Forsvarsministeriets generelle retningslinjer for forvaltning af de forskellige arealtyper har fastlagt en række modeller, der beskriver hvordan forskellige indsatser skal gennemføres. Modellerne omsættes til konkrete aktiviteter, hvor der for Skydeområde Rømø er tale om slåning af et flyfelt, afgræsning, kultivering samt publikumsaktiviteter. Derudover gennemføres der aktiviteter, der ikke er beskrevet ved en fastlagt model.

2. INDLEDNING

Dette kapitel beskriver baggrunden for drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets arealer generelt, herunder formålet med planlægningen, planprocessen og retsvirkning af planen. Desuden beskrives den konkrete baggrund for drifts- og plejeplanen for Skydeområde Rømø.

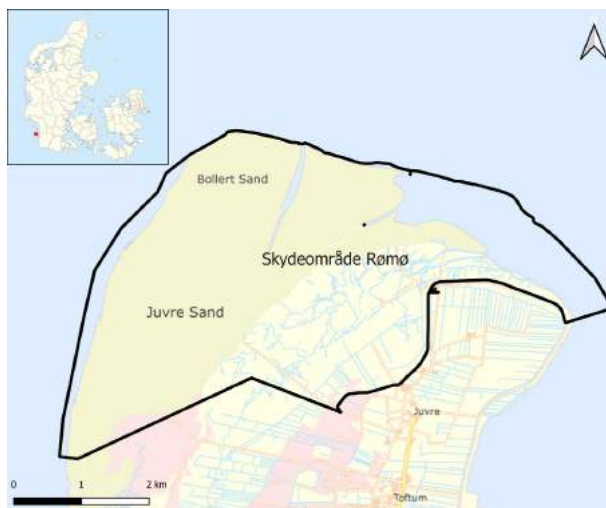
Igennem de sidste 100 år er en række områder i Danmark blevet udlagt til militære formål, hvoraf en stor del udgør skyde- og øvelsesterræner. Forsvarsministeriet råder således i dag over et samlet areal på ca. 31.500 ha, hvoraf størstedelen udgøres af nogle få, meget store terræner. En stor del af arealerne er naturområder eller tidligere landsbrugsarealer, der ikke for nylig har været i omdrift. Der er også en del arealer, der er bortforpagtet til ekstensivt landbrug eller drives som skov. Den primære målsætning for arealerne er anvendelsen til militære uddannelsesformål. Dernæst prioriteres naturbeskyttelse, herunder konvertering til mere naturnær skovdrift. Endeligt gælder, at Forsvarsministeriets arealer åbnes for publikum, når dette kan forenes med de militære og naturmæssige målsætninger. For langsigtet at kunne tilgodese de forskellige interesser, der

er tilknyttet terrænerne, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning, hvilket er en høj prioritet hos Forsvarsministeriet.

2.1 Konkret om drifts- og plejeplanen for Skydeområde Rømø

Skydeområde Rømø udgør ca. 2228 hektar, og er beliggende i Vadehavsområdet på Rømons nordspids i Tønder Kommune (Figur 2 1). Terrænet består hovedsageligt af et stort sandstrandsområde – Juvre Sand – som udgør ca. 75 % af arealet og som jævnligt oversvømmes. Den øvrige del af Skydeområde Rømø, som er omgivet af Vadehavet, består af flade strandenge, og disse oversvømmes flere gange i løbet af året. Hele området gennemskæres af tidevandsrender, lokalt kaldet låer, hvorfor færdsel uden for vejssystemet kun kan foregå i begrænset omfang med terrængående køretøjer. Dele af Skydeområde Rømø støder op til Juvrediget. Den flade struktur af området uden høj vegetation giver mulighed for store observations- og skudafstande.

Figur 2-1: Skydeområde Rømø

Terrænet har i hovedtræk været lukket for offentligheden siden skydeområdets oprettelse i 1954. Forsvarets brug af området har betydet, at især sælerne har fundet et fristed på de store, ydre sandflader, da færdsel i det afspærrede område er meget beskedet. Offentligheden har adgang til Juvrediget samt Juvre Strandvej, og kan herfra se ud over hele Skydeområde Rømø.

Størstedelen af terrænet, ca. 1900 ha, ejes af Naturstyrelsen, lokalt ved Naturstyrelsen Vadehavet. Det resterende areal, der består af strandenge ind mod land, ejes af private lodsejere. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse (FES) har indgået en forpagtningsaftale med henholdsvis NST Vadehavet (Herunder Lindet Statssk-

ovdistrikt) og de private lodsejere. Forsvaret skal respektere de begrænsninger i benyttelsen af terrænet, der følger af lovgivningen, herunder reglerne i naturbeskyttelsesloven samt bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Forsvaret skal tage størst muligt hensyn til vilde dyr og planter i området. Færdsel i områder med sæler og større mængder fugle skal indskrænkes til et minimum. I målområderne og i overflyvningszonen prioriteres flyvesikkerheden dog højere end hensynet til dyr og planter.

Driftsplanen redegør for de militære aktiviteter Forsvaret har og fremadrettet ønsker i Skydeområde Rømø, samt beskriver de driftsaktiviteter, der udføres for at kunne opretholde de militære aktiviteter i området.

2.2 Generelt for Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner

Siden 1991 er der udarbejdet drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses skyde- og øvelsesterræner med henblik på at sikre mulighederne for den nødvendige uddannelse og træning af enheder under så realistiske forhold som muligt og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og publikums rekreative interesser. Der foreligger i dag drifts- og plejeplaner for 44 skyde- og øvelsesterræner. Drifts- og plejeplanerne udarbejdes af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse og er et af de vigtige redskaber

til at implementere Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020 (Forsvarsministeriet 2016) samt som en opfølgning på Forsvarsministeriets Miljø- og Naturstrategi 2012-2015 (Forsvarsministeriet, 2012), og til at gennemføre en arealforvaltning der sikrer de mange interesser, som knytter sig til militære terræner. Det er med nærværende plan sikret, at eksisterende lovmæssige bindinger er overholdt. Ved nye væsentlige bindinger kan planerne tilpasses, eventuelt via et tillæg. Mindre ændringer, særligt af militær interesse, kan gennemføres uden tillæg. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste, 2011). Drifts- og plejeplanerne omhandler i princippet alle forhold, der knytter sig til forvaltningen af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner. Støjforhold fra militære aktiviteter behandles dog ikke i planerne, men henhører under særlig regulering (Miljø- og Fødevareministeriet, 2015).

2.2.1 Formål og målgruppe

Formålet med drifts- og plejeplanerne er at sikre et for Forsvarsministeriet bindende dokument, der:

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og publikumsmæssige målsætninger, der knytter sig til terrænerne,
- fremlægger en status for terrænernes naturværdier og anvendelse,
- foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes,
- opstiller visioner for den langsigtede udvikling af terrænerne,
- fastlægger generelle modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i planperioden,
- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragsydere gennem inddragelse i tilblivelsesprocessen
-

De primære modtagere af drifts- og plejeplanerne er den til enhver tid driftsansvarlige myndighed hos Forsvarsministeriet samt de militære brugere. Hertil kommer civile myndigheder, frem for alt kommunerne, som med drifts- og plejeplanen opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne - særligt lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planerne rettet mod offentligheden, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til rekreative formål.

2.2.2 Indhold

Drifts- og plejeplanerne er udarbejdet, så de bliver så operationelle som muligt. De beskrivende afsnit refererer fortrinsvis til allerede publiceret eller på anden måde tilgængelig information, f.eks. tidligere drifts- og plejeplaner, der ofte rummer en større mængde værdifuld dokumentation. Samtidig er det hensigten, at planerne for at bevare størst mulig aktualitet ikke beskriver forskrifter og målsætninger, der er stærkt foranderlige. Dette gælder ikke mindst de militære målsætninger, der har vist sig at kunne ændres over kort tid. Drifts- og plejeplanerne refererer under normale omstændigheder til de strategiotater, som Forsvarsministeriet udarbejder og løbende reviderer. Konkrete projekter skal formuleres separat og i hvert enkelt tilfælde vurderes og behandles ved den til enhver tid relevante myndighed. Se desuden afsnit 2.2.7.

Drifts- og plejeplanerne følger en kapitelstruktur, hvor målsætningerne vægtes højt, således at disse på baggrund af et analyseafsnit nemt og overskueligt kan omsættes til egentlige aktiviteter. En gennemgående struktur i planerne er opdeling i følgende tre prioriteringer:

1. Militær anvendelse: Uddannelse og træning af personel og udvikling af materiel
2. Naturbeskyttelse: Bevarelse og genskabelse

af naturværdier. Herunder behandles fortidsminder. På Skydeområde Rømhø ligger ansvaret for naturpleje og genopretning dog ved Naturstyrelsen, samt de øvrige lodsejere, som er ejere af terrænet

3. Publikumsbetydning: Adgang, information og formidling

2.2.3 Revision, ændringer og tillæg

Opdatering og revision af drifts- og plejeplanerne foregår således, at den nye plan træder i kraft senest når planperioden for den eksisterende plan udløber. Der kan dog blive tale om, at planerne revideres halvvejs i planperioden. Revisionen består i en evaluering af den foregående planlægning og indsats samt en opdatering af status, herunder også eventuel opdatering af lovmæssige krav. På grundlag heraf indstilles eller videreføres eksisterende aktiviteter, ligesom der kan gennemføres nye. Revisionen består desuden af opdatering af kortmateriale.

Ændringer i planer, der ikke umiddelbart forestår revision, kan gennemføres af Forsvarsministeriet efter behørig inddragelse af eksterne parter, herunder civile myndigheder. Ligeledes kan der udarbejdes tillæg for specifikke, afgrænsede temaer.

2.2.4 Planproces

Revision og udarbejdelse af drifts- og plejeplanerne indebærer en række faser: igangsættelse, indsamling af data og materiale, formulering, høring, beslutning og publicering og endelig implementering. Interne brugere og eksterne bidragsydere inddrages via høring og konsultation med henblik på identificering af forslag og ønsker til planlægningen samt indsamling af relevante data fra forskningsinstitutioner, myndigheder, nabolodsejere og interesseorganisationer. Inddragelsen sker dels formelt og dels uformelt. Ansvaret for planprocessen, der er nærmere beskrevet i Forsvarsministeriets Ejendomssty-

relses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, 2011), påhviler Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.2.5 Planperiode

Planperioden for drifts- og plejeplanerne er fastsat til 15 år, og konkrete plandispositioner tilrettelægges indenfor denne tidsramme. Der kan for nogle aktiviteter være tale om en kortere implementeringsfrist, hvilket vil fremgå af aktivitetsskemaet.

2.2.6 Virkning, retsbaggrund og myndighedssinddragelse

Drifts- og plejeplanerne er ikke juridisk bindende, og en række af de aktiviteter, planerne beskriver, kræver dispensation og/eller tilladelse mv. i henhold til dansk lovgivning, herunder lovgivning, der er en udmøntning af internationale direktiver mv. Ved inddragelse af interessenter i tilblivelsesprocessen har Forsvarsministeriet dog en berettiget forventning om, at myndighedsbehandlingen af sådanne dispensationer vil ske med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen og dermed smidigt og hurtigt. Tilsvarende ønskes det, at planerne kan blive en platform for samarbejde mellem Forsvarsministeriet og lokalsamfundet og bidrage til gensidig forståelse for terrænernes drift, pleje og flersidige anvendelse.

2.2.7 Relation til lovgivning

Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner beskriver ikke de lovmæssige bindinger, der har betydning for det enkelte terræn, herunder de konkrete forhold, der gælder i form af f.eks. udpegnings af beskyttede naturtyper (naturbeskyttelsesloven), fredskov (skovloven) og fortidsminder (museumsloven). Lovene er indarbejdet i Forsvarsministeriets egne bestemmelser, der ligger til grund for drifts- og plejeplanerne. Vurderingen af krav om myndighedsbehandlinger af drifts- og plejetiltag, projekter, anlæg mv.

er en fast etableret del af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses sagsbehandling, hvormed indholdet af de enkelte forskrifter ikke behøver en nærmere beskrivelse i drifts- og plejeplanerne. Eksempler på projekter, der kræver myndighedsbehandling, er opstilling af faste og midlertidige anlæg, etablering af nye beplantninger, rydning af eksisterende beplantninger, deponi af materialer til vejvedligehold mv.

Mange af de militære skyde- og øvelsesterrener er beliggende i Natura 2000-områder og dermed omfattet af internationale bestemmelser. Det er Naturstyrelsen, der som primær ejer af Skydeområde Rømø, skal tilsikre, at der ikke sker forringelse af de beskyttede naturtyper og levesteder for arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området.

2.2.8 Relation til generelle retningslinjer

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har primo 2011 udarbejdet syv bestemmelser, der fungerer som generelle retningslinjer for f.eks. skovdrift, drift og pleje af landbrugsarealer og lysåbne naturarealer, samt forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter (Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste, 2011). Disse retningslinjer udgør rammen for forvaltningen på det enkelte

terræn, og de er således direkte retningsgivende for drifts- og plejeplanerne. Det sker fortrinsvis gennem nærværende plans kapitel 5 og Bilag 9.2, hvor der opstilles modeller for den konkrete implementering af planen, og hvor der er en mere specifik reference til bestemmelserne. Driftsplanen for Skydeområde Rømø omfatter dog udelukkende aktiviteter, der er nødvendige for de militære uddannelsesmæssige aktiviteter på området.

2.2.9 Relation til Forsvarsministeriets strateginotater

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har siden 2009 i samarbejde med Værnfælles Forsvarskommando og Hjemmeværnskommandoen udarbejdet strateginotater for samtlige terræner og opdaterer disse en gang årligt. Formålet med strateginotaterne er at beskrive de nuværende militære forhold på alle Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterrener samt ønsker til anvendelse af områderne i en 25-årig tidshorisont. Desuden behandler notaterne Forsvarsministeriets forventninger til de fremadrettede brugsmønstre for områderne. Strateginotaterne danner grundlaget for målbeskrivelsen af de militære interesser i udarbejdelsen af drifts- og plejeplanerne.

2.2.10 Konkret implementering

Drifts- og plejeplanerne vil i kraft af deres relativt lange gyldighedsperiode kun vanskeligt kunne anvendes som et iværksættelsesdokument til direkte dag-til-dag-implementering af konkret forvaltning.

Den myndighed, der til enhver tid har ansvaret for den specifikke implementering af drifts- og plejeplanerne, omsætter planens aktivitetsoversigter til konkrete tiltag på det enkelte terræn og har desuden ansvaret for, at den enkelte aktivitet til enhver tid er i overensstemmelse med gældende lovgivning. Ved eventuel tvivl om, hvorvidt en given aktivitet kan gennemføres lovligt, skal dette altid afklares i samarbejde med Forsvarssministeriets Ejendomsstyrelse.

2.3 Revideret drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø 2018-2033

Udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan er påbegyndt i 2017 og har inddraget en række interne og eksterne interesseparter. Processen er afsluttet i 2017 og har blandt andet haft den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energi ministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Flyvestation Skrydstrup og Flyvertaktisk Kommando, 2002) som et særligt betydningsfuldt grundlag.

I forbindelse med udarbejdelse af planen er der foretaget indsamling af data og materiale for at evaluere den drift, der har været på øvelsespladsen i løbet af den foregående drifts- og plejeplanperiode. Der er ikke udført systematiske nye botaniske registreringer eller nye registreringer af dyrelivet på øvelsespladsen, udover hvad der er observeret i forbindelse med øvrige besigtigelser af Skydeområde Rømø.

Naturstyrelsen har som ejere af Skydeområde Rømø udarbejdet en Natura 2000-plejeplan (Naturstyrelsen, 2012), der følger op på Natura 2000-planen for området. Nærværende driftsplan

for Skydeområde Rømø udmønter således ikke handleplanen for den nationale Natura 2000-plan. Handleplanen er udelukkende håndteret via Naturstyrelsens egne planer. De militære driftsaktiviteter, der beskrives i nærværende plan for Skydeområde Rømø, vurderes dog at være i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger om at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for Natura 2000 områdets naturtyper og arter.

Der er i planen således ikke foreskrevet egentlig naturpleje i forhold til Natura 2000-områdets målsætninger eller i forhold til nationalt beskyttet eller fredet natur. Driftsaktiviteter, der har karakter af naturpleje, udføres udelukkende af hensyn til de operative behov.

Der har været afholdt et indledende møde med de militære brugere af øvelsespladsen i juni 2017. På mødet blev en række ønsker til skydeområdets udvikling gennemgået. Efterfølgende er der med udgangspunkt i de militære målsætninger foretaget en afvejning af ønsker og behov for udviklingen af skydeområdet. Der er endvidere afholdt et orienterende møde med Naturstyrelsen Vadehavet i september 2017, samt afholdt et møde på Skydeområde Rømø med de private lodsejere i november 2017. Planen er sendt i intern høring i januar 2018 og i ekstern høring i marts 2018.

For langsigtet at kunne tilgodese de forskellige interesser, der er tilknyttet terrænet, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning, hvilket er en høj prioritet hos Forsvarssministeriet.

3. MÅLSÆTNING

Dette kapitel beskriver Forsvarsministeriets målsætninger for Skydeområde Rømø på kort og på lang sigt. Kort- og langsigtede målsætninger har fungeret som et arbejdsredskab under drifts- og plejeplanens udarbejdelse og er bestemmende for den fremtidige drift og pleje af øvelsespladsen.

3.1 Konkrete målsætninger for Skydeområde Rømø

Målsætningerne for Skydeområde Rømø følger den overordnede struktur for henholdsvis militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Det bemærkes, at det overordnede mål for alle aktiviteterne i planen er affødt af militære uddannelsesmæssige hensyn.

De kort- og langsigtede målsætninger for Skydeområde Rømø er sammensat af en række strategiske, taktiske og operationelle mål.

De strategiske mål udtrykker de langsigtede mål for den fremtidige drift.

De taktiske mål tager udgangspunkt i den kom-

mende planperiode og er kontrollerbare på periodeniveau.

De operationelle mål udgør de mest handlingsorienterede mål, der i lighed med de taktiske mål også er kontrollerbare indenfor planperioden. Samlet set tjener de taktiske mål til opfyldelse af de strategiske mål, ligesom de operationelle mål skal sikre opfyldelse af de taktiske mål. Ved hjælp af denne struktur er de strategiske, taktiske og operationelle mål sammen-koblede for at tydeliggøre den røde tråd gennem drifts- og plejeplanens dispositioner fra det overordnede til det konkrete niveau.

Målene opstilles skematisk for at lette overskueligheden og støtte både den løbende og den afsluttende evaluering af planen. Strukturen lægger op til opfyldelse af Forsvarsministeriets generelle beslutning om at sikre evaluering af drifts- og plejeindsatsen, jf. Forsvarets Miljø- og Naturstrategi (Forsvarsministeriet, 2016). Målsætningen for Skydeområde Rømø fremgår skemaerne næste side.

3.1.1 Militær anvendelse

Det er et grundlæggende mål at bevare og udvikle Skydeområde Rømø, så det også fremover i alle døgnets timer kan fungere som træningsområde for F-16 fly, og fremadrettet F-35 fly. Herudover skal det fortsat kunne anvendes af Hæren og andre til gennemførelse af diverse forsøgsskydninger og til uddannelse af eksempelvis Forward Air Controllere og finskytter.

STRATEGISK	TAKTISK	OPERATIONELT ^{1*}
Skydeområde Rømø er Flyvevåbnets vigtigste skydeområde, og det vil også fremadrettet være ubetinget nødvendigt for gennemførelse af skarpskydninger m.v. i Danmark. Skydeområdet er desuden vigtigt for gennemførelsen af diverse forsøgsskydninger i Hæren, for uddannelsen af Forward Air Controllere og for uddannelsen af finskytter.	Skydeområde Rømø skal danne en realistisk ramme for træning i aflevering af våben fra fly samt sprængning og afprøvning af nye militære våbentyper indenfor en realistisk grænse, hvilket stiller fortsat krav om vedligeholdelse og udvikling af diverse målopstillinger. De samme målopstillinger kan anvendes til uddannelse af Forward Air controllere og til gennemførelse af diverse forsøgsskydninger. Der skal være fokus på at understøtte flyvesikkerheden. Der skabes mulighed for brug af området i uge 25 og 26, dog uden anvendelse af større sprængninger (ID 4-3, se afsnit 7.6). Uddannelse af finskytter giver behov forudbygning af militære anlæg.	Det skal sikres at afgræsning med kreaturer på angivne områder kan ske uden at genere de militære aktiviteter. Der ønskes bedre mulighed for krydsning af de største låer i området i form af etablering af broer i området, som sikres mod erosion ved stenkastninger (se afsnit 7.6, ID 6-5). Af hensyn til flyvesikkerheden foretages regulering af mågekolonier i nærheden af de militære anlæg. Dette foretages med dertil uddannet personale. Fokus er udelukkende på at undgå bird-strikes (se afsnit 7.6, ID 6-3). Sikres myndighedsbehandling der sikre mulighed for øvelsesaktiviteter i uge 25 og 26. Der skabes mulighed for etablering af nye militære mål for at sikre uddannelse efter princippet om "Train as You fight". Herunder fortsat brug af Skydeområde Rømø om natten for realistisk træning af piloter.

3.1.2 Naturbeskyttelse

Forsvarsministeriets arealer udgør i kraft af mange års militær anvendelse, ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning (Natura 2000-områder) med krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig bevarelsesstatus for særligt udpegede naturtyper og arter, bl.a. gennem en indsats mod truslerne herunder næringsstofberigelse, tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi og invasive arter. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der kræver særlig beskyttelse herunder bilag IV arter. Yngle- og rastepladser for dyr og planter omfattet af Habitatdirektivets bilag IV er beskyttet ifølge Naturbeskyttelseslovens § 29 a og § 30 b.

Naturpleje på baggrund af Natura 2000-planen varetages af Naturstyrelsen.

^{1*} Med udgangspunkt i Strateginotat 2015 vedr. Forsvarets anvendelse af Skydeområde Rømø samt møde i juni 2017 med Forsvarets brugere af Skydeområde Rømø.

STRATEGISK	TAKTISK	OPERATIONELT
De planlagte militære aktiviteter skal være i overensstemmelse med Natura 2000-planlægningen: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området skal have gunstig bevaringsstatus. Driften skal understøtte raste- og ynglesteder for arter på habitatdirektivets bilag IV.	Driftsindsatsen udføres under hensyntagen til Natura 2000-planen for Natura 2000-område N89.	Græsning med kvæg til pleje af strandenge og bekæmpelse af stiv kvik kan foretages i dele af skydeområdet vist på kortbilag 2 - aktivitetskortet. Afbrænding af stiv kvik, i områder uden kvæggræsning, skal foregå udenfor fuglenes yngleperiode, og koordineres og udføres af Naturstyrelsen Vadehavet. Hele skydeområdet kan afgræsses med får, hvilket varetages af Naturstyrelsen Vadehavet. Militære aktiviteter sikrer potentielle raste- og ynglesteder for markfirben og strandtudse, ved at bl.a. sprængninger giver åbninger i vegetation til markfirben, og lavninger til ynglesteder for strandtudse. Samtidig er store dele af området lukket for offentlig færdsel, og dermed forstyrres dyr og fugle ikke af rekreative aktiviteter.

3.1.3 Publikumshensyn

STRATEGISK	TAKTISK	OPERATIONELT
Muliggøre publikumsinteresser i det omfang det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med naturbeskyttelseshensyn. Publikums sikkerhed skal prioriteres højt.	Der sikres fortsat offentlig adgang langs Juvre Strandvej under hensyn til øvelsesaktiviteterne på Skydeområde Rømø. Ved parkeringspladsen for enden af Juvrevej samt langs Juvrevej har publikum udsigt over hele øvelsesområdet. Der er opsat informationsstandere i området vedrørende Forsvarets brug af terrænet. Der aktiveres advarselssignaler, når terrænet benyttes til skydninger.	Oplysninger om hvornår og hvilke dele af terrænet, der er lukket på grund af øvelsesaktivitet, vil som udgangspunkt fremgå af informationsposter, der er opstillet ved indfaldsveje til Skydeområde Rømø. (ID 3-1, se afsnit 7.5) Advarselsskugler hejses i forbindelse med øvelsesaktiviteter. Informationsstandere og advarselsskugler skal vedligeholdes. (ID 3-2, afsnit 7.5)

4. STATUS

Dette kapitel giver en status for forholdene på Skydeområde Rømø ved planperiodens start. Status indeholder en beskrivelse af ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier og publikumshåndtering. Området er ejet af Naturstyrelsen Vadehavet og en række private lodsejere, og er udpeget som Natura 2000-område, hvilket ligeledes beskrives.

Udarbejdelse af statusafsnittet i denne driftsplan bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra den udløbne drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Flyvestation Skrydstrup og Flyvertaktisk Kommando, 2002), Danmarks Miljødata, Natura 2000-planerne og den gældende vandplan. Hertil kommer information fra lokale ressourcepersoner og institutioner.

4.1 Historie

Skydeområde Rømø blev oprettet i 1954 – kun 4 år efter at flyvevåbnet var blevet oprettet som et selvstændigt værn. Flyvestation Skrydstrup var netop blevet etableret året før, og der opstod derfor straks et behov for et område, hvor den nye flyvestation kunne træne bombning og skydning. Allerede i 1955 begyndte man at arbejde på oprettelsen af det nuværende skydeområde, og fra 1959 blev der fast stationeret 2 mand på Rømø.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har det overordnede ansvar for den militære drift af Skydeområde Rømø.

Fig. 4-1: Militære anlæg på Skydeområde Rømø

4.2 Landskab og geologi

Skydeområde Rømø er beliggende på Rømø, som er en relativ ung barreø, der er opstået og skabt af havet som en sandbanke i Nordsøen for ca. 2000 år siden. Efterhånden har havet aflejret sand og ler og derved har klitter kunne dannes med mellemliggende lave marskområder. Sandbanken, der var begyndelsen til Rømø, ligger nu inde i øens centrale klitområde. Øen er i dag Danmarks 10. største ø – og udgør ca. 120 kvadratkilometer.

Topografien i det nuværende landskab er stadigvæk i høj grad bestemt af måden, hvorpå mennesket har påvirket den. Det ses at grøfterne og det dyrkede landskab endnu følger det naturlige system af strandengenes søer og loer – eller låer som det hedder lokalt. Den nordlige del af Rømø, der udgør skydeområdet, består yderst af et stort strandområde, der strækker sig over flere kilometer og inderst af udstrakte grønne strandenge med et rigt fugleliv – ikke mindst i træktiden, idet Rømø ligger på en af Europas vigtigste ruter for trækfugle. Skydeområdet er gennemskåret af et forgrenet netværk af tidevandsrender. De største er "Jens Bleegs Lå", "Sørens Lå" og "Elius Lå", der strækker sig ind over strandengene samt "Skorstenens Lå" helt ude ved Bollert Sand. Når tidevandsrenderne går over deres bredder overskylls strandengene, der derved får tilført havvand, hvilket giver sig udslag i strandengenes karakteristiske flora.

Rømø er omgivet af Vadehavet – Europas største vådområde. Vadehavet strækker sig fra Den Helder i Holland til Esbjerg i Danmark – en strækning på ca. 500 km – og dets vader udgør jordens største ubrudte strækning af slikvader. Vadehavet er et lavvandet, kystnært havområde, der er kendetegnet ved en naturlig dynamik og en stor biologisk produktivitet.

Vadehavet er et vigtigt fourageringsområde for mange tusinde vandfugle, der opholder sig her under trækket eller benytter området som yngle-, fældnings- og overvintringsområde. De trækende vandfugle, der udnytter Vadehavets rige føderessourcer, yngler for størstedelens vedkommende i Sibirien, Grønland og det nordlige Skandinavien.

Vadehavsområdet er desuden et vigtigt opvækstområde for nogle af Nordsøens fiskebestande og havpattedyr.

Den danske del af Vadehavet blev i 2014 udpeget som Verdensarv af UNESCO, og blev dermed føjet til den hollandske og tyske del af Vadehavet, der blev udpeget som UNESCO Verdensarv i 2009. UNESCO's udpegning af den danske del af Vadehavet som verdensnaturarv medfører ikke nye reguleringer af området, men anerkender det store arbejde, der allerede er gjort for at beskytte området.

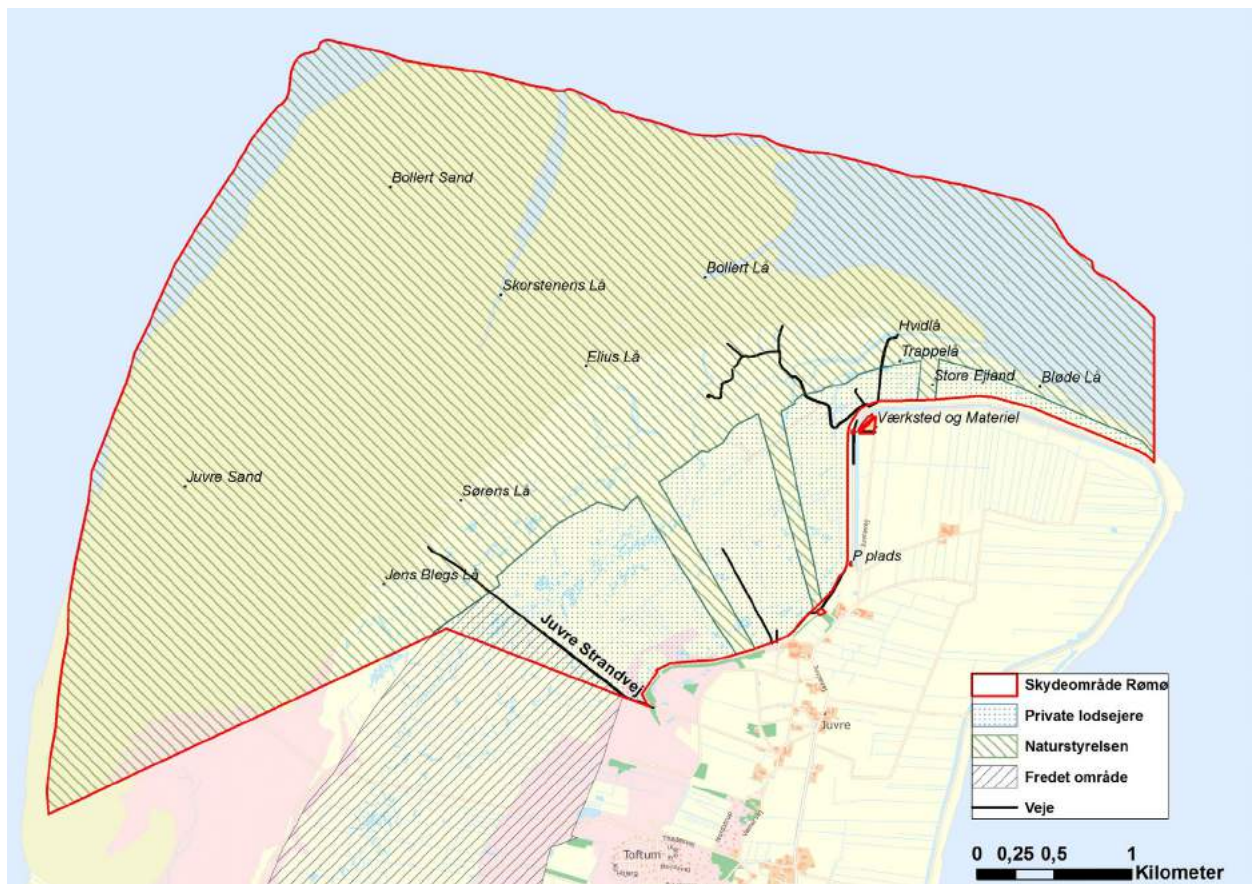

4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag

4.3.1 Terrænet og dets inddeling

Skydeområde Rømø er ejet af Naturstyrelsen og private lodsejere og er lejet af Forsvarsminis-

teriets Ejendomsstyrelse. Et mindre område af Skydeområde Rømø, syd for Juvre Strandvej, er fredet (Figur 4-2).

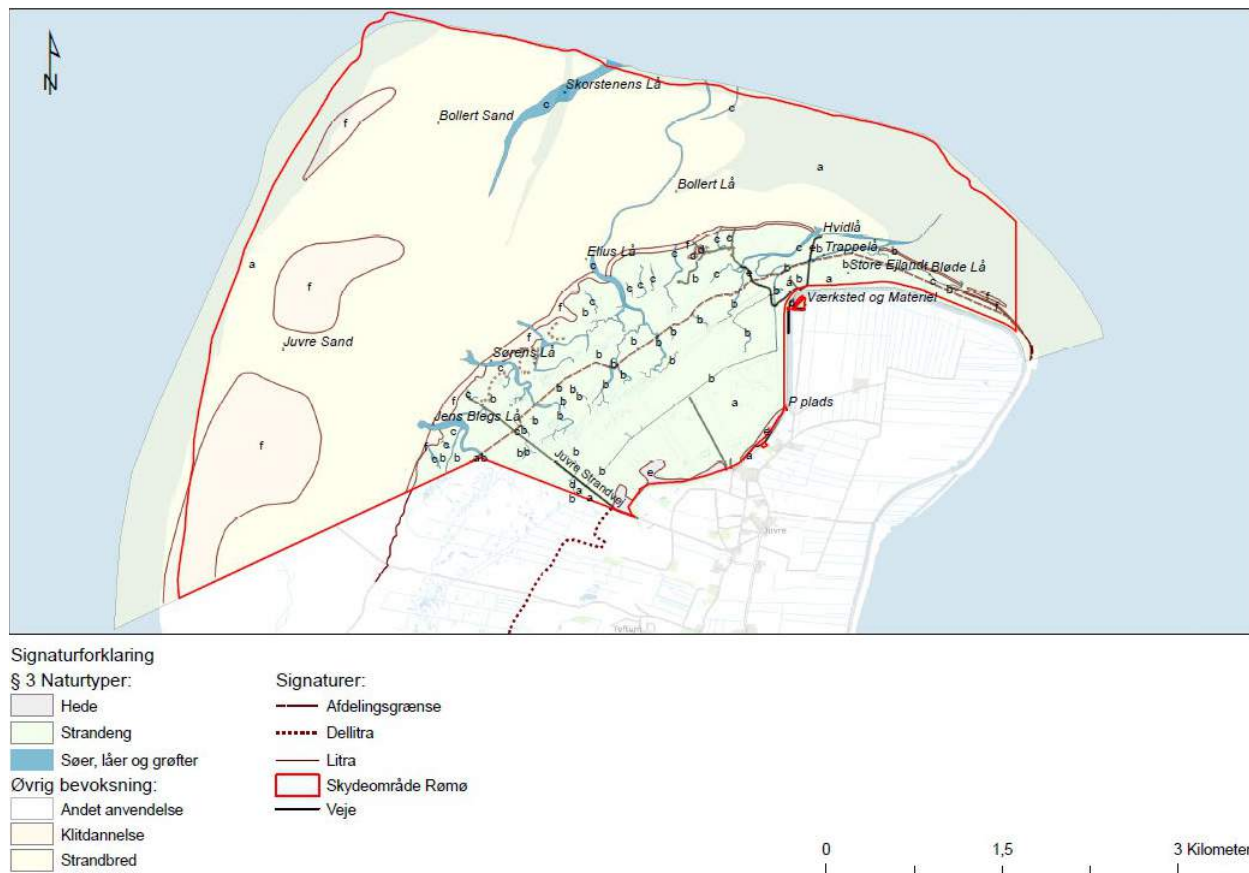
Figur 4-2: Ejerforhold for Skydeområde Rømø 2017.

4.3.2 Arealfordeling

Arealfordelingen på Skydeområde Rømø fremgår af Figur 4-3. Hovedparten af arealet (75 %) udgøres af strandbred, mens den resterende del primært udgøres af strandeng og kliddannels-er samt i mindre grad søer (i forbindelse med tidevandsrender) og hedeområder. Den registrering af naturtyper, som er vist på grundkortet

(kortbilag 1), modsvarer den vejledende registrering af beskyttet natur, herunder hede, mose og vandløb, som var gældende ved denne plans udarbejdelse.

De beskyttede naturtyper er beskrevet i afsnit 4.5.4.

Figur 4-3: Naturforhold for Skydeområde Rømø 2017.

4.3.3 Naboforhold

Skydeområde Rømø grænser mod syd op til Juvre by, mens havet er nærmeste nabo mod øst, nord og vest. Længere mod syd ligger ved Toftum et sommerhusområde.

4.3.4 Kortmaterialer

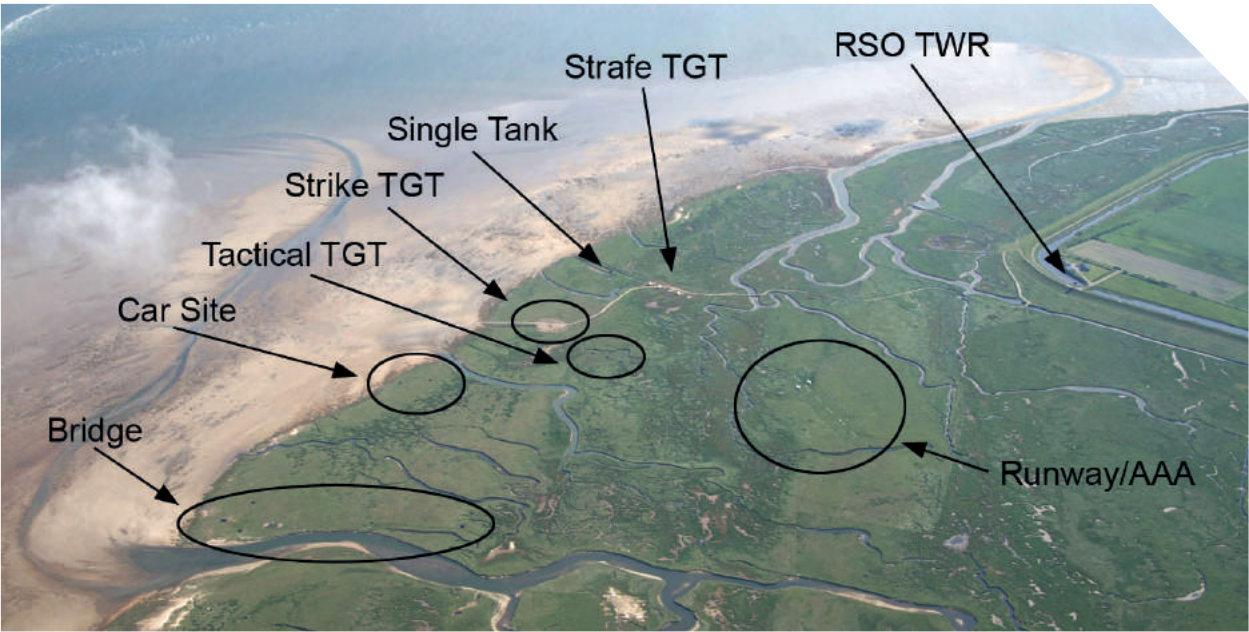
På grundlag af luftfotos, markgennemgang,

matrikelkort og tidligere kort er der udarbejdet et grundkort (kortbilag 1) og et aktivitetskort (kortbilag 2) til denne driftsplan. Grundkortet viser status for arealanvendelsen på tidspunktet for opstart af planlægningsarbejdet (2017). I princippet medtages alt af betydning for driftsplanlægningen. Aktivitetskortet viser de planlagte aktiviteter i driftsplanen.

4.4 Militær anvendelse

På Skydeområde Rømmø findes flere militære anlæg som forudsætning for en hensigtsmæssig uddannelse af soldaterne. Anlæggene er beskrevet i Tabel 4 1 og fremgår overordnet af aktivitets-

kortet (kortbilag 2), samt af Figur 4 4. Beskrivelserne af anlæggene er udarbejdet på baggrund af møde med militære brugere d. 12. juni 2017 og efterfølgende kommentarer.

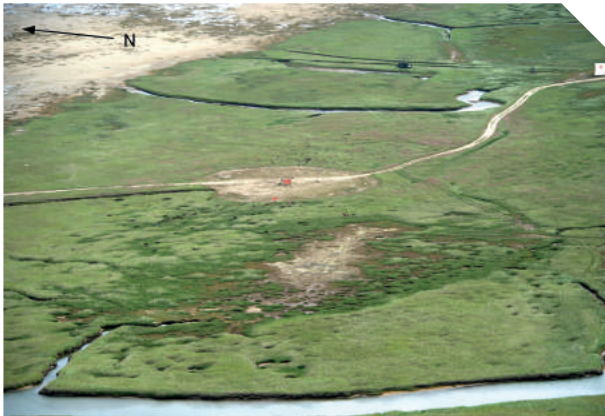

Figur 4-4: Placering af de militære anlæg i Skydeområde Rømmø.

ID	NAV N	BESKRIVELSE
	Single Tank	Enkelststående tank
K1	Strike Target (Bomb Circle)	Bombemål, hvor der står køretøjer i centrum, og hvor verdenshjørnerne er markeret med blikplader. Området kultiveres om sommeren (se afsnit 7.4, ID nr. 4-1), så det er farbart og eftersøgning af materiale efter sprængning kan foregå.
K3	Strafe Target	Indflyvningsmål for fly. Jernrør er placeret i sandet, hvorpå skydeskiver placeret på store stofstykker kan hejses op under øvelser (Figur 4 1)
	Bridge	Bombemål for fly. Omkring broen står kampvogne for at simulere en militær stilling.
	Runway	Flyfelt. Tre flytbare flyattrapper af træ beklædt med hvidt stof skal simulere en landingsbane og udgør et bombe- og kanonmål. Der slås græs på arealet ca. 2 gange årligt (se afsnit 7.1, ID nr. 1-1).
	Car Site	4 køretøjer placeret i hvert sit verdenshjørne
	Tactical Target	Bombemål for fly. Udgøres af tre tanks på linje.
K4	K4	Bombemål for fly. Her er placeret tre flytbare køretøjer
	Test Site	-
	Friendly Position (RSO)	Ballonmast på digets kant samt værksted- og kontorbygning placeret bag diget
xx	Kontroltårn	Nyt tårn opføres på fundamentet af det tidligere tårn ved værksted- og kontorbygning
xx	Ballonmaster	-
	Helipad	Der landes med helikopter i Skydeområde Rømmø på skiftende arealer, afhængigt af hvor terrænet er tørt nok til det.

Tabel 4 1. Oversigt over militære anlæg på Skydeområde Rømmø.

Udformningen af de militære anlæg fremgår af Figur 4-5 til Figur 4-11.

Figur 4-5: Strike Target

Figur 4-6: Strafe Target med Run-in Markers.

Figur 4-7: Tactical Target.

Figur 4-8: Car site.

Figur 4-9: Runway/Flyfelt

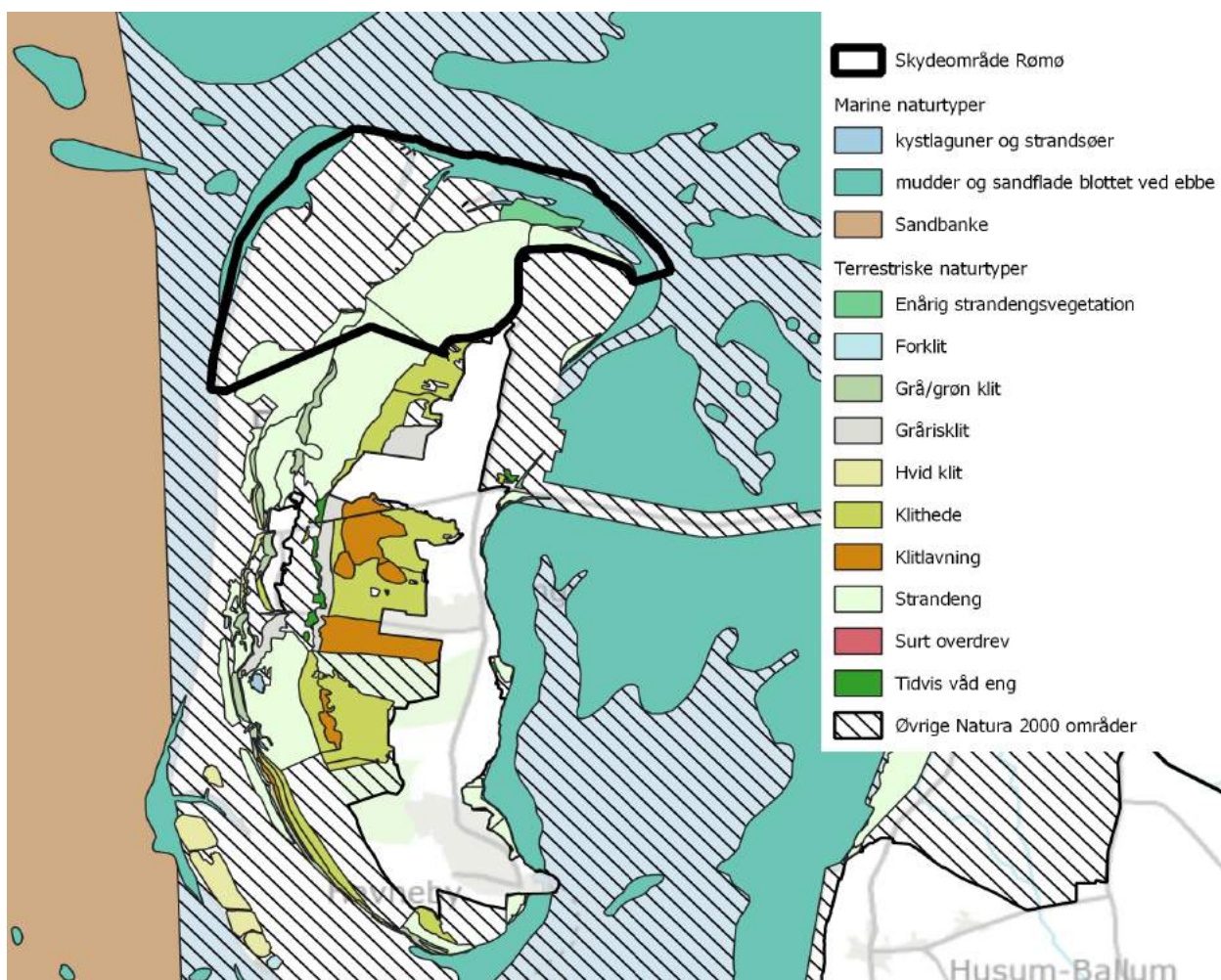
Figur 4-10: Bridge/Bro. Nummer 4 er en træbro, mens de øvrige numre angiver tanks.

Figur 4-11: Single Tank.

4.5 Naturbeskyttelse

Der er store naturmæssige interesser på Skydeområde Rømø (Figur 4-3). Disse varetages primært af Naturstyrelsen som ejere. Strandbred udgør ca. 75 % af området, mens de sidste ca. 25 % er registreret som beskyttet natur jævnfør naturbeskyttelseslovens § 3 (strandeng, vandløb, søer og hede). Der gives i det følgende en status for naturværdierne på Skydeområde Rømø. Rækkefølgen af beskrivelserne følger beskyt-

Figur 4-12: Udsnit af Natura 2000-område N89 Vadehavet - Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å, som udgøres af Habitat- og Fuglebeskyttelsesområder. Skydeområde Rømø er beliggende heri.

telsesniveauet, således at naturværdier med det højeste beskyttelsesniveau beskrives først. Til slut beskrives øvrige temaer.

4.5.1 Natura 2000

Skydeområde Rømø ligger indenfor Natura 2000-område N89 Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde, som på Skydeområde Rømø udgøres af Habitatområde H78 Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde og Fuglebeskyttelsesområde F65 Rømø samt F57 Vadehavet (Figur 4 12).

Naturtypen Strandeng (1330), som er udbredt indenfor Skydeområde Rømø, er på udpegningsgrundlaget for habitatområde H78. Herudover findes et område nord for Hvidlå og Trappelå med naturtypen Enårig strandengsvegetation (1310) samt enkelte områder med naturtypen Klithede*² (2140) nær Juvre Strandvej. De marine naturtyper Vadeblade (1140) samt Lagune*

(1150) er ligeledes på udpegningsgrundlaget for H78.

Arter på udpegningsgrundlaget for Habitatområde H78, som også kan træffes på Skydeområde Rømø, er gråsæl og spættet sæl. I havet omkring Rømø træffes marsvin samt flere af de fiskearter som også er på udpegningsgrundlaget, bl.a. snæbel*. Der er en lang række fugle på udpegningsgrundlaget for de to fuglebeskyttelsesområder F57 og F65, som Skydeområde Rømø ligger indenfor, heriblandt dværg- og havterne, som yngler i området (Naturstyrelsen, 2017a).

Naturplejen, der udmønter Natura 2000-planen, udføres af Naturstyrelsen, som ejere af arealet, direkte igennem Naturstyrelsens egne driftsplaner*³, som er tilgængelige på Naturstyrelsens hjemmeside og igennem Naturstyrelsens Natura 2000-plejeplaner for området (Naturstyrelsen, 2017a og 2017 b).

2* Angiver at naturtypen, arten eller fuglen er prioriteret på udpegningsgrundlaget.

3* Naturstyrelsen laver langsigtede driftsplaner for alle deres arealer. Driftsplanerne beskriver, hvordan styrelsens skove og naturarealer skal drives og plejes, og de har dermed betydning for både friluftsliv og natur. Planerne gælder for 15 år ad gangen, med en planlagt revision en til to gange i perioden.

Jævnfør Naturstyrelsens Natura 2000-plejeplan for Rømø (Naturstyrelsen, 2017a og 2017b) er der bl.a. gennemført særlige tiltag for at beskytte sårbare ynglefugle på den åbne strandbred, herunder udpegningsarter, samt iværksat afgræsning for pleje af lysåbne naturarealer. I Kapitel 7 er de enkelte aktiviteter, der er nødvendige for den militære drift, vurderet nærmere i forhold til Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, hvor det er relevant.

De aktiviteter, der foreslås i nærværende plan (Kapitel 7), vurderes samlet set at være i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger om at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for Natura 2000-områdets naturtyper og arter.

4.5.2 Bilag IV-arter

EU's habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (EU, 1992). Denne indsats skal ske såvel indenfor som udenfor Natura 2000-områderne. Ifølge faglig rapport nr. 635/2007 fra Danmarks Miljøundersøgelser (Søgaard & Asferg, 2007) er der registreret følgende bilag IV-arter på land i det 10 x 10 km UTM kvadrat, som omfatter Skydeområde Rømø: Sydflagermus, markfirben, spidssnudet frø og strandtudse.

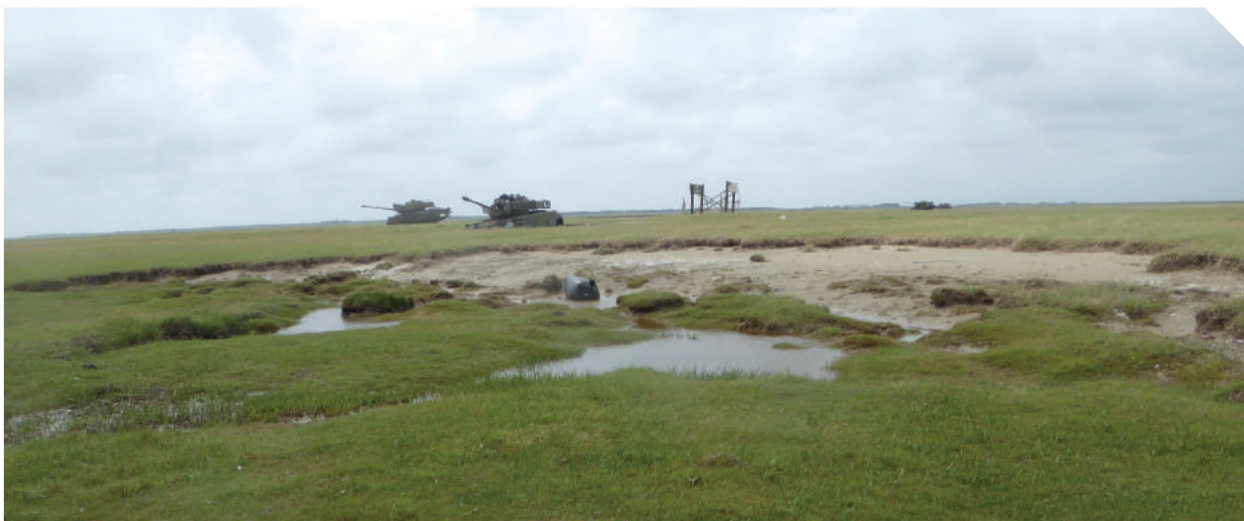
Det vurderes, at der på skydeområdet kan være egnede yngle og rastesteder for markfirben, spidssnudet frø og strandtudse, og at sydflagermus evt. kan forekomme i gamle bygninger på arealet. Det vurderes at de militære aktiviteter ikke påvirker arternes økologiske funktionalitet negativt.

4.5.3 Vandplaner

Skydeområde Rømø er omfattet af Vandområdeplan for Hovedvandopland 1.10 Vadehavet, der er udarbejdet efter bestemmelserne i miljømålsloven, som lovmæssigt implementerer EU's vandrammedirektiv (EU, 2000) i Danmark. Vandområdeplanen skal ifølge lovgivningen sikre, at vandløb, søer, kystvande og grundvandsforekomster i udgangspunktet opfylder miljømålet "god tilstand" inden udgangen af 2015. Endvidere skal det sikres, at eventuelle forringelser af tilstanden for vandområderne forebygges. Dette varetages af Naturstyrelsen, som er ejer af området.

4.5.4 Nationalt beskyttet natur og vandløb

Ca. 25 % af Skydeområde Rømø er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3 som strandeng, vandløb, søer og klithede (kortbilag 1). De beskyttede naturområder er besigtiget i 1999 af den daværende Skov- og Naturstyrelse i

forbindelse med udarbejdelse af den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet et al., 2002). Strandengsarealerne er desuden besigtiget i 2003 af Sønderjyllands Amt, og igen i 2010 i forbindelse med Naturstyrelsens DEVA-NO kortlægning. Af mere sjældne plantearter på terrænet blev der ved disse besigtigelser blandt andet registreret knude-arve, spidshale, ensidig hønsetarm, stilkløs kilebæger, langakset salturt, strand-krageklo, tusindfrø, vandportulak og svømmende sumpskærm. For en mere omfattende gennemgang af plantelisten fra 2002 henvises der til den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet et al., 2002).

Strandeng

Hovedparten af § 3 beskyttet natur i Skydeområde Rømø udgøres af naturtypen strandeng, som også er udpeget som habitatnatur. Strandengen er lysåben og flere steder domineret af græsarten stiv kvik, hvis udbredelse fremgår af kortbilag i den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet et al., 2002).

Vandløb

Tidevandsrenderne, låerne, i Skydeområde Rømø er registrerede som en blanding af § 3 beskyttede søer og vandløb. Vandstanden i låerne afhænger af tidevandet og af vindforholdene. Ved kraftig vind fra især vestlig retning kan vandet stuve op i låerne og sammen med bølge-

påvirkning fra havet oversvømme strandengsarealerne op til diget. Herudover er der gravede grøfter i området, som også er registreret som § 3 beskyttede vandløb.

Klithede

Klithede udgør kun en lille del af Skydeområde Rømø, og udgør en lysåben naturtype i området, der også er udpeget som habitatnatur.

4.5.5 Fredninger og vildtreservater

En lille del af Skydeområde Rømø syd for Juvre Strandvej indgår i det fredede område Rømø Vest, der er fredet ved Fredningsnævnets kendelse af 17. december 1985. Fredningens formål er at bevare og pleje området plante- og dyreliv med de landskabelige værdier der knytter sig til variationen af klitheder, græsarealer, strandenge og vådområder, således at området kan opretholdes som et værdifuldt yngle- og rastested for fugle.

Vadehavet, herunder Skydeområde Rømø, er desuden udlagt som vildtreservat med tilhørende bestemmelser om jagt, fiskeri og færdsel (Miljøministeriet 2007, Bekendtgørelse nr. 867 af 21/06/2007)

4.5.6 Fredede arter

Ud over de arter, der er optaget på habitatdirektivets bilag IV (se afsnit 4.5.2) kan en række dyr

Foto: Steen Jensen

og planter på Skydeområde Rømø være fredet i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen (Miljø- og Fødevareministeriet 2016) Det drejer sig om alle padder og krybdyr, samt enkelte andre arter af dyr og planter. Der er registreret to arter af fredede dagsommerfugle, Ensianblåfugl og Argusblåfugl, på Skydeområde Rømø i forbindelse med den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet et al., 2002). På sandbankerne i Skydeområde Rømø optræder både spættet sæl og gråsæl, som indgår i Habitatområde H78. Begge arter er fredede og derudover bilag II arter. Bilag II arter kræver så streng beskyttelse, at der er udpeget habitatområder, hvor der skal tages særlige hensyn til arterne og hvor der ikke må foretages indgreb, der forringer artens udbredelse og bevaringsstatus.

Spættet sæl

Spættet sæl lever kystnært og kræver at kunne komme på land hele året, og er således afhængig af uforstyrrede liggepladser. Føden består af fisk. Langs vestkysten er det kun Vadehavet, der byder på egnede uforstyrrede sandbanker, hvor sælerne bruger 25 % af deres tid. Vadehavsområdet er derfor et uhyre vigtigt levested for arten. Spættet sæl findes i hele Vadehavet og har hvilepladser omkring Juvre Dyb nord for Rømø. Her opholder sælerne sig på trods af den nuværende skydeaktivitet.

Gråsæl

Gråsælen lever kystnært og er afhængig af at kunne komme på land hele året. Gråsæl er som spættet sæl meget sårbar over for forstyrrelser hele året på rastepladserne. Den er mest sårbar i yngleperioden, som for denne art ligger i december-januar og under pelsfældningen, der foregår i juni-august (Baagøe & Jensen 2007, Skov- og Naturstyrelsen 2010a). Som hos gråsæl består føden af fisk. Gråsæl er observeret i hele Vadehavet, men i den danske del ses de fleste syd for Fanø. Der ses dermed kun ganske få individer i Skydeområde Rømø, hvor de opholder sig på trods af den nuværende skydeaktivitet.

4.5.7 Øvrige naturtyper og arter

Som en del af udarbejdelsen af driftsplanen for Skydeområde Rømø 2002-2017 blev der foretaget en række feltbesigtigelser med registreringer af vegetation, pattedyr, krybdyr, padder, fugle samt dagsommerfugle. Vegetationen på Skydeområde Rømø er for størstedelen uforstyrret og derfor med stort indslag af sjældne og habitattypiske arter. Der er registreret almindelige arter af pattedyr som bl.a. hare og ræv i området. Der er desuden registreret en lang række arter af fugle, hvoraf flere er sjældne og/eller opført på Den Danske Rødliste, og området er en vigtig lokalitet for bl.a. trækfugle. Der henvises til den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø-

og Energiministeriet et al., 2002) for en nærmere gennemgang af arter på Skydeområde Rømø.

4.5.8 Invasive arter

Invasive arter er defineret som indslæbte, fremmede arter, der ved deres spredning og forekomst skader den hjemmehørende biodiversitet. På Skydeområde Rømø er der enkelte steder forekomst af engelsk vadegræs (*Spartina anglica*, lokalt kaldet platinbuske), som optræder på Miljøstyrelsens liste over invasive arter. Dog er denne plante samtidig beskyttet i dele af Danmark grundet habitatdirektivet, som kræver beskyttelse af habitatnaturtype 1320, Vadegræs-samfund, som også er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område N89. Dermed er arten ikke at betragte som invasiv i dette område.

4.6 Publikumshensyn

Der er ikke adgang på selve Skydeområdet. Publikum kan færdes på Juvre Strandvej langs med området, når der ikke gennemføres skydninger. Aktivitetsfri perioder er weekender (Fredag kl.

22.00 – mandag kl. 07.00), Påske (Skærtorsdag – 2. Påskedag), St. Bededag (fredag – søndag), Kristi himmelfartsdag (torsdag – søndag), Pinse (lørdag – mandag), 15. juni – 30. juni samt Jul – nytår (20. december – 4. januar).

I forbindelse med skydeaktiviteter styres offentlighedens adgang af skiltning/afmærkning med bl.a. advarselsskugler og opsatte informationsstandere (Figur 4 13). Fra P pladsen, som er etableret ved digets kant for enden af Juvrevej, har offentligheden året rundt mulighed for at følge aktiviteterne i området, også når der foregår skydeaktiviteter.

Naturstyrelsen har tidligere i samarbejde med Forsvaret gennemført offentlige ture på Skydeområde Rømø.

Beredskabsstyrelsen samt de civile brugere "Foreningen af Amatør Raket Entusiaster" anvender i perioder området til afprøvning af fyrværkeri.

Figur 4-13: Eksisterende informationstavle omkring offentlighedens adgang til Skydeområde Rømø

5. ANALYSE

Dette kapitel indeholder en emneopdelt vurdering af, hvordan nærværende driftsplan på en hensigtsmæssig og balanceret måde kan tilgodese de opstillede målsætninger.

5.1 Nye aktiviteter

De kommende driftsaktiviteter på Skydeområde Rømø tilrettelægges udelukkende med fokus på den militære brug som skydeområde. Aktiviteter, der iværksættes i denne forbindelse, sikres at ske indenfor rammerne af habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne, således at der ikke sker en utilsigtet påvirkning af bevaringsstatus for arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området.

5.1.1 Tilgroning

Dele af terrænet er under tilgroning med stiv kvik. Udbredelsen af denne bevoksning ønskes af Naturstyrelsen holdt nede ved afgræsning af hensyn til områdets naturbevaringsstatus, idet

stiv kvik hurtigt bliver dominerende og udskygger andre arter, hvis den ikke afgræsses. I en linje syd for kontrollårnet og Elius' lå foregår der i dag afgræsning med kreaturer.

En naturpleje med fokus på bekæmpelse af problemarten stiv kvik vil optimalt indebære afgræsning med kreaturer. Den militære anvendelse af Skydeområde Rømø er imidlertid uforenelig med forekomsten af kreaturer indenfor målområderne.

I oktober 2017 er der afholdt møde mellem Forsvaret og Naturstyrelsen, hvor der er opnået enighed om, hvilke arealer indenfor Skydeområde Rømø, der kan afgræsses af kreaturer (og/eller får) og indhegnes, således at militære installationer ikke ødelægges og de militære aktiviteter kan gennemføres uden at kreaturerne først skal fjernes fra området. Arealerne er vist på kortbilag 2, Aktivetskort. Af hensyn til risikoen for

bird-strikes er der ved den militære anvendelse af Skydeområde Rømmø et behov for at vegetation nord for arealet med kreaturafgræsning ikke bliver for lav og dermed potentielt tiltrækker kolonier af ynglefugle. Disse kan derfor plejes ekstensivt med græssende får. Arealer, hvor der kan afgræsses med får uden hegning, fremgår af kortbilag 2, aktivitetskortet.

Hvor stiv kvik ønskes bekæmpet nær de militære mål kan disse områder afbrændes og efterfølgende afgræsses med får, hvilket aftales nærmere med Naturstyrelsen ved årlige dialogmøder. Bekæmpelse af stiv kvik ved fåregræsning er mest effektiv ved forudgående afbrænding, da fårene kun afgræsser nye friske skud af stiv kvik og ikke de udvoksede planter.

Da naturpleje med afgræsning med kreaturer er uforenelig med den militære anvendelse af Skydeområde Rømmø, anvendes i stedet andre metoder til at holde vegetationen lav omkring udvalgte områder med militære mål.

Ved det militære mål Runway (se Tabel 4 1) foretages slåning af vegetationen to gange årligt i foråret og sensommeren, således vegetationen holdes lav, og arealet fremstår som en landingsbane med fly set fra luften (se afsnit 7.1, ID nr. 1.1).

Omkring det militære mål Strafe target (se Tabel 4 1) udføres kultivering af arealet om sommeren (se afsnit 7.4, ID nr. 4-1). Ved at gennemføre en årlig kultivering af arealet undgås indvandring af planter, som vil kunne vanskeliggøre eftersøgning af materiale efter sprængning.

5.1.2 Hydrologi

På Skydeområde Rømmø er der flere steder kunstige grøfter, der afvander området. Eventuel oprensning af grøfter hører under de respektive lodsejeres ansvar, da militæret udelukkende lejer

arealerne, og vil dermed ikke blive beskrevet nærmere i denne driftsplan.

5.1.3 Påvirkninger som følge af øvelsesaktivitet

Det vurderes på baggrund af generel erfaring fra de militære terræner, at de øvelsesmæssige aktiviteter ikke udgør et problem i forhold til forstyrrelser af dyrevildtet. Erfaringerne viser, at vildtet oftest hurtigt vænner sig til den støj, der er i området. Støjende aktiviteter håndteres ikke i driftsplanen, men henhører under særlig regulering via støjbekendtgørelse (Miljø- og Fødevareministeriet, 2015).

På Skydeområde Rømmø er området i dag lukket for aktiviteter i uge 25 og 26 af hensyn til sælernes yngleperiode. Erfaringen fra militære brugere af området er, at sælerne ikke påvirkes af overflyvning af terrænet og bliver liggende på land under flyveøvelser. Større sprængninger virker derimod forstyrrende og kan få sælerne til at flygte ud i vandet.

Århus Universitet har i 2011 (Holm et al. 2011a) udarbejdet et notat omkring udvidelse af aktivitetstidspunkterne på Skydeområde Rømmø i 2011. Selve notatet omhandler konsekvenserne af skydeaktiviteter på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet, men i et tillæg til notatet er der ligeledes vurderet konsekvenserne af skydeaktiviteter for sæler i Skydeområde Rømmø (Holm et al, 2011b).

Overflyvninger samt mindre sprængninger har vist sig ikke at være forstyrrende for sælerne, som bliver på land og ikke udviser flightadfærd, når flyene passerer (Holm et al., 2011b). Dertil kommer at overflyvninger med høj hastighed generelt forårsager mindre forstyrrelser sammenlignet med overflyvning med helikoptere eller sportsfly (Holm et al., 2011a). Flyvning af faste ruter giver desuden en grad af tilvænnning hos fu-

gle og sæler i området, hvilket mindsker graden af forstyrrelse. Der synes således ikke at være en faglig begrundelse for at lukke luftrummet for overflyvninger i uge 25 og 26, da sælerne ikke forstyrres af overflyvninger med jagerfly samt af mindre sprængninger.

Imidlertid er der i Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner (Miljø- og Fødevareministeriet, 2015) indskrevet en helt aktivitetsfri periode af hensyn til sælernes yngletid, som også omfatter overflyvninger og ikke kun større sprængninger. Dette synes at bero på en misforståelse i den tidligere driftsplan for Skydeområde Rømø, hvor et ønske om at undgå større sprængninger i sælernes yngleperiode er blevet tolket som et ønske om et totalt aktivitetsstop (Miljøministeriet et al., 2002).

Det er således et ønske, at grundlaget for øvelsesstoppet revurderes for at sikre mulighed for at benytte Skydeområde Rømø til øvelser i uge 25 og 26, dog uden tilladelse til større sprængninger (se afsnit 7.6, ID 6-4). Dette vil kræve en dispensation jf. § 8 i Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner (Miljø- og Fødevareministeriet, 2015). For at opnå denne dispensation skal der rettes henvendelse til Miljø- og Fødevareminis-

teriet med begrundelsen om at overflyvning ikke generer sælerne, hvilket fremgår af ovenstående afsnit.

Spontane brande kan potentielt opstå i forbindelse med skydeaktiviteter. Brandene bliver slukket så hurtigt som det er muligt, da brande stopper øvelsesaktiviteterne. Brande kan samtidig være medvirkende til at vedligeholde den lysåbne natur på arealerne.

5.2 Beskyttede arter

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er der for alle de arealer, som Forsvarsministeriet ejer eller lejer, opstillet en række retningslinjer vedrørende aktiviteternes tidsmæssige gennemførsel. Retningslinjerne er beskrevet under afsnit 9.5 og perioderne for aktiviteternes tidsmæssige gennemførsel ses på Figur 9 2.

Der er i 2013 registreret kvækkende hanner samt haletudser fra strandtudse i vandhuller og kanaler på Skydeområde Rømø. Strandtudse yngler ofte kystnært, og gerne i små vandhuller eller vandpytter, som udtørre henover sommeren. Strandengenes dynamik er stort set uforstyrret på Skydeområde Rømø, og dermed kan der opstå små ynglevandhuller for bl.a. strandtudse, når låerne går over deres bredder og oversvømmer lavninger. Ingen af de foreslåede aktiviteter

vurderes at påvirke vandhuller og kanaler i Skydeområde Rømø, og dermed heller ikke den økologiske funktionalitet for yngle- og rastesteder for strandtudse negativt.

Markfirben er registreret på et hedeområde, som støder direkte op til den sydlige del af Skydeområde Rømø og findes dermed sandsynligvis også i selve Skydeområdet. Markfirben er afhængige af lysåbne områder gerne med løs sandet jord for at opnå optimal ynglesucces. På Skydeområde Rømø er det særligt klithederne ved Juvrediget, der potentielt er yngle- og rasteområde for markfirben. Ingen af de foreslåede aktiviteter vurderes at påvirke klithedearealerne, og dermed heller ikke den økologiske funktionalitet for yngle- og rastesteder for markfirben negativt.

Gamle bygninger kan potentielt være yngle- og rastested for flagermus, men det vurderes, at der ikke sker påvirkninger af rastende og ynglende flagermus på Skydeområde Rømø i forbindelse med de foreslåede aktiviteter.

Driftsplanens aktiviteter vurderes dermed ikke at beskadige lokale bestande af bilag IV arter eller opretholdelsen af den økologiske funktionalitet af yngle- og rastesteder på terrænet.

Beskyttede fuglearter på udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde F65 Rømø og F57 Vadehavet optræder på Skydeområde Rømø. Dele af området er udpeget som yngleområde for dværg- og havterne (Naturstyrelsen, 2017a). Derudover yngler sandterne fåtalligt i vadehavsområdet. De nævnte ternearter yngler typisk i kolonier på sandede eller grusede strande uden vegetation. Driftsplanens aktiviteter i form af slåning og kultivering vurderes derfor ikke til at kunne påvirke ternearterne, da dette foregår i områder med vegetation.

I forbindelse med vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne (Therkildsen et al. 2013) nævnes særligt rekreative interesser, herunder menneskers færdsel langs strandene, som en væsentlig forstyrrelse for ynglefugle, som yngler på strande og sandbanker, hvilket er karakteristisk for dværg-, hav- og sandterne. Netop det at Skydeområde Rømø er lukket for offentligheden året rundt giver ro fra menneskers færdsel og rekreative aktiviteter i området. Overflyvning med fly i høj hastighed vurderes ikke til at være forstyrrende for fugle, jf. afsnit 5.1.3, herunder de ovenfor nævnte ternearter.

Da kolonidannende fugle kan øge risikoen for birdstrikes indgår indsamling af æg som en aktivitet i driftsplanen. Der har tidligere været problemer med mågekolonier på Skydeområde Rømø, og ved indsamling af æg fra ynglende måger med dertil uddannet personale, er det lykkedes at flytte mågekolonierne væk fra de militære anlæg. Ved at indsamlingen af æg sker med uddannet personale sikrer at der ikke fjernes æg fra ternearter på udpegningsgrundlaget.

Bortskræmning af gæs, som eventuelt raster i øvelsesområdet, sker ved skræmmeskud inden flyvninger i området. Samlet set vurderes driftsplanens aktiviteter med henblik på at undgå birdstrikes ikke til at påvirke bestandene af fugle på udpegningsgrundlaget i væsentlig grad. Påvirkning af fredede arter relaterer sig for sælers vedkommende mest til støj, hvilket er beskrevet i afsnit 5.1.3, og det vurderes her at bestanden af sæler ikke påvirkes negativt af nuværende aktiviteter i området. For de fredede arter af dagsommerfugle, Ensianblåfugl og Argusblåfugl, som er særligt knyttet til kystnære områder på bl.a. klithedearealer, vurderes at ingen af de foreslåede aktiviteter vil påvirke forekomsten af disse arter.

Figur 5-1: Udsigtsområde på Juvre diget beliggende ved P-pladsen for enden af Juvrevej.

5.3 Natura 2000

Det vurderes, at denne driftsplans aktiviteter (se afsnit 7) ikke vil påvirke udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, og at både de overordnede og konkrete mål i Natura 2000-planen efterleves. Samme vurdering gælder de generelle og områdespecifikke retningslinjer. Det vurderes, at Skydeområde Rømø på trods af skydeaktiviteterne giver gode raste- og yngleforhold for sæler og en række arter af fugle på udpegningsgrundlaget, idet området er lukket af for offentligheden.

Omkring bombemålet, hvor der sker en forstyrrelse af vegetationen i forbindelse med sprængninger, vil der være gode betingelser for vækst af enårige pionerarter, som bl.a. strand-firling, knude-firling og dansk kokleare, som er registreret i forbindelse med udarbejdelsen af den tidligere driftsplan for Skydeområde Rømø (Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Flyvestation Skrydstrup og Flyvertaktisk Kommando, 2002).

Under forudsætning af driftsplans fulde gennemførelse, vurderes det således, at de militære aktiviteter i planen ikke i sig selv, eller i forbindelse med andre planer eller projekter, vil påvirke Natura 2000-området væsentligt. Det vurderes som følge heraf, at driftsplanen ikke skader lokalitetens integritet.

5.4 Publikumsinteresser

Skydeområde Rømø er lukket for publikums adgang på grund af mange års brug på terrænet med skarp ammunition. Der er udsigt over området langs Juvre Strandvej, når der ikke gennemføres skydninger, og der er udsigt over området hele året rundt fra udsigtsområdet på Juvre diget ved P pladsen for enden af Juvrevej (Figur 5 1). For at undgå forstyrrelse af militære aktiviteter m.v. samt på grund af risiko for forsagere vurderes det, at der er behov for oplysning om forbud mod privat droneflyvning over skydeområdet og anvendelse af metaldetektor i hele øvelsesområdet. Et sådant forbud bør fremgå af oplysningstavler og publikumsfolder.

6. VISIONER

Dette kapitel giver en beskrivelse af de langsigtede visioner for landskabstyperne og arealudviklingen på Skydeområde Rømø baseret på de overordnede militære øvelses- og uddannelsesmæssige behov. Det omfatter en vurdering af de såkaldte landskabstyper, der beskriver visionen for fordelingen af det lukkede, halvåbne og det åbne landskab på større delarealer. Der henvises til beskrivelse af landskabstyperne i bilag 9.1. Ligeledes omfatter beskrivelsen de såkaldte arealudviklingstyper, der understøtter den langsigtede vision for udviklingen af tilstanden på arealet. Det er fortsat udelukkende Naturstyrelsens driftsplaner og Natura 2000-planen, der udstikker rammerne for naturplejen på terrænet..

Opdelingen af de militære øvelsesterræner i lukkede, halvåbne og åbne landskaber og deres militære, biologiske og rekreative udviklingsmål er beskrevet nærmere i publikationen Arealudviklingskataloget (Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste, 2013). Hver landskabstype omfatter en række arealudviklingstyper, der nærmere beskriver det typiske landskab og dets naturindhold. Det er visionen, at hele Skydeområde Rømø skal fremstå som et åbent

landskab for at sikre en optimal uddannelsesmæssig kulisse.

Det åbne landskab

Det åbne landskab er uden træbevoksning, men dog ofte med naturelementer som levende hegn, krat mv.

Det åbne landskab er kendetegnet ved lavtvoksende urte- og græssamfund og evt. slettearealer, der for nyligt har været i landbrugsmæssig omdrift. På Skydeområde Rømø er hele arealet et åbent landskab. Arealudviklingstypen er Strand, som indbefatter strandeng både som habitat-naturtype og § 3 beskyttet naturtype. Selve strandbredden indgår også i arealudviklingstypen Strand.

Strand er et åbent landskab i overgangszonen fra kyst til indland, især langs kyster, der er beskyttet mod væsentlig bølgepåvirkning. På Skydeområde Rømø er elementerne i udviklingstypen strandbredden, der er åben og næsten uden vegetation, og strandengen (Figur 6-1), der ofte er vidtstrakt og omfatter plantesamfund, som jævnligt oversvømmes af saltvand. Vegetationen er salttålede græsser og urter.

Figur 6-1: Åbent landskab

Figur 6-2: Eksempel på åbent landskab på Skydeområde Rømø i form af strandenge.

7. AKTIVITETER

Dette kapitel anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den konkrete, praktiske realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er beskrevet i Bilag 9.2. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model, og som derfor beskrives mere grundlæggende, eventuelt med henvisning til særskilte projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i arbejdsbeskrivelser.

De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet i kommende afsnit. Aktiviteterne kan knyttes til en række modeller, der er nærmere beskrevet i Bilag 9.5. Modellerne beskriver den drift, der skal gennemføres på det enkelte areal og kan betragtes som en værktøjskasse. Modellerne skal sikre opfyldelse af målsætningerne på sigt og bygger i vid udstrækning på rammer og vilkår fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle

retningslinjer for arealdrift og -pleje (Forsvarets Byggnings og Etablissementstjeneste, 2011).

De første afsnit omfatter aktiviteter, der kan henføres til specifikke modeller. Efterfølgende gennemgås aktiviteter, der ikke er suppleret af egentlige modelbeskrivelser. For hver aktivitetsgruppe opstilles en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: målsætning, id, lokalitet, afdelinger, areal, udførelsestidspunkt og aktivitetsbeskrivelser. Målsætningskolonnen beskriver hvilken målsætningstype (militær, natur eller publikum), der udgør grundlaget for aktiviteten. Hvor der er muligt angives den enkelte aktivitet desuden på Aktivetskort (Kortbilag 2). Arealet angiver den omtrentlige størrelse i hektar (hvis ikke andet er angivet). Under aktivitetsbeskrivelser uddybes den enkelte aktivitet.

7.1 Slåning af vegetation

Gennemføres efter model 1 indenfor Runway/flyfeltet (se kortbilag 2).

MÅLSÆTNING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENNEMFØRES	BEMÆRKNINGER
Militær	1-1 Se kortbilag	Runway/Flyfelt	Ca. 15	Der udføres slåning af flyfeltet i foråret og sensommeren.	SLÅNING Formålet er at sikre at vegetationen holdes lav. Det afklippede materiale indsamles hvis det er muligt (relevante mængder).

7.2 Afgræsning

Gennemføres efter model 2 indenfor Skydeområde Rømø.

Afgræsning af Skydeområde Rømø varetages af Naturstyrelsen Vadehavet og planlægges og evalueres på det årlige dialogmøde (ID 6-1). Der kan med udgangspunkt i kortbilag 2, Aktivitetskortet, etableres græsning med får på Skydeområde Rømø og på udvalgte dele med kreaturer og/eller får. De arealer, hvor der kan foregå afgræsning med kvæg, skal være afgrænset med et velfungerende hegn. Etablering og vedligehold af indhegninger påhviler lodsejeren. Et velfungerende hegn er afgørende for at sikre de militære øvelser, eftersom kreaturer ikke er forenelige med skyde- og øvelsesaktiviteterne på Skydeområde Rømø.

MÅLSÆTNING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENNEMFØRES	BEMÆRKNINGER
Natur	2-1 Se kortbilag	De nordligste dele af Skydeterræn Rømø	Ca. 1560	I planperioden	AFGRÆSNING MED FÅR Formålet er en ekstensiv pleje af strandengsarealerne under hensyntagen til de militære aktiviteter. Eventuel supplerende bekæmpelse af stiv kvik på dette areal kan ske ved afbrænding (ID 3-1)
Natur	2-2 Se kortbilag	Det centrale og sydligste hjørne af Skydeområde	ca. 430	I planperioden	AFGRÆSNING MED KVÆG Formålet er pleje af strandengsarealerne, herunder bekæmpelse af stiv kvik. HEGN til afgræsning med kvæg etableres og varetages af Naturstyrelsen Vadehavet og de private lodsejere.

7.3 Afbrænding

Gennemføres efter model 3 indenfor Skydeområde Rømø.

Afbrænding af stiv kvik i Skydeområde Rømø varetages af NST og planlægges under dialogmøder (ID 3-1). Afbrændingen skal efterfølges af afgræsning med får for at nedsætte genspiringen af stiv kvik. Hvis der som følge af afbrænding bliver større flader med lav vegetation, således at fugle tiltrækkes, skal der sikres opfølgende dialog vedrørende regulering af fugle for at undgå bird-strikes (ID 6-1 og ID 6-2).

MÅLSÆTNING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENNEMFØRES	BEMÆRKNINGER
Natur	3-1 Ikke angivet på kort	Områder med stiv kvik i Skydeområde Rømø, hvor der udelukkende foretages afgræsning med får.	-	I planperioden af Naturstyrelsen Vadehavet. Afbrænding kan med fordel foretages i vinterhalvåret udenfor fuglenes yngletid.	AFBRÆNDING Formålet er bekæmpelse af stiv kvik under hensyntagen til de militære aktiviteter. Supplement til fårafgæsning (ID 2-1)

7.4 Kultivering

Gennemføres efter model 4 indenfor strike target.

MÅLSÆT- NING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENEM- FØRES	BEMÆRKNINGER
Militær	4-1	Eksisterende bombecirkel (Strike Target)	-	Årligt i sommer perioden	KULTIVERING Området kultiveres for at forblive farbart, og således at eftersøgning af materiale er muligt.

7.5 Publikum

Gennemføres efter model 5.

Skydeområde Rømmø er permanent lukket for offentlighedens adgang bortset fra adgang langs Juvre Strandvej, når der ikke er skydeaktiviteter i området. Ikke anvist på kortbilag.

MÅLSÆT- NING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENEM- FØRES	BEMÆRKNINGER
Militær/pub- likum	5-1	Langs indfaldsveje og ved P plads på Juvrevej	-	Igennem hele planperi- oden	OBSERVATIONSPOSTER/SKYDESIKKERHED. Det sikres via skiltning og opsyn, at publikum ikke påvirker områdets skydeaktiviteter.
Militær	5-2	-	-	Løbende	INFOTAVLER Opsætning/opdatering. Tilsikre at det tydeligt fremgår at droneflyv-ning og anvendelse af metaldetektor er forbudt.
Publikum	5-3			Årligt	OFFENTLIGE TURE Naturstyrelsen kan planlægge og gennemføre offentlige ture i terrænet. Forsvarsministeriets personale kan deltage i turene.

7.6 Ikke modelbeskrevne aktiviteter

Ikke anvist på kortbilag.

MÅLSÆT- NING	ID	LOKALITET	AREAL (HA)	GENEM- FØRES	BEMÆRKNINGER
Militær	6-1	-	-	Årligt	DIALOGMØDER Der afholdes et årligt dialogmøde i 1. kvartal med deltagelse af repræsentanter for ejere (Naturstyrelsen og private lodsejere), Vildtkonsulenten samt de militære brugere, herunder Flyvevåbnet, i forhold til flyvesikkerhed (fugle). Møderne indkaldes af den til enhver tid forvaltningsansvarlige myndighed. Der udarbejdes et referat med beslutninger.
Natur	6-2	Hele terræn	-	2025/26	MIDTVEJSEVALUERING MED FOKUS PÅ DRIFT OG PLEJE I RELATION TIL MILITÆR BENYTTELSE AF SKYDEOMRÅDE RØMMØ.
Militær	6-3	Nær de militære mål		I yngleperi- oden	FLYVESIKKERHED. Af hensyn til flyvesikkerheden for at undgå 'bird-strikes' foretages regulering af mågekolonier ved ødelæggelse af æg og reder med dertil uddannet personale.
Militær	6-4	Skydeområde Rømmø		Årligt	OPERATIVE BEHOV FOR FLYVEAKTIVITETER MED JAGERFLY I UGE 25 OG 26 Der skal sikres mulighed for brug af området i uge 25 og 26. Under hensyntagen til sælernes yngleperiode foretages ingen større sprængninger i disse to uger.
Militær	6-5				ANDET Der ønskes etableret SIKRING AF MULIGHEDEN FOR KRYDSNING af de største låer i området i form af stensikring ovenfor og neden for broer. Der er behov for mulighed for etablering af NYE MILITÆRE MÅL for at sikre uddannelse efter princippet om "Train as You fight". Herunder fortsat brug af Skydeområde Rømmø om natten for realistisk træning af piloter.

8. REFERENCER

- Baagø H.J. & Jensen, T.S. 2007. Dansk Pattedyratlas. Gyldendal.
- EU (1992): Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste (2011): Bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6 med underbilag. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.
- Forsvarsministeriet (2012): Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste 2013: Arealudviklingskatalog. Et værktøj til arealplanlægning på Forsvarets arealer.
- Forsvarsministeriet 2016: Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020
- Holm, T.E. , Laursen, C. & Therkelsen, O.R. (2011a): Konsekvensvurdering af en udvidelse af aktivitets-tidspunkterne på skydeområde Rømmø i 2011
- Holm, T.E. , Laursen, C. & Therkelsen, O.R. (2011b): Notat fra DCE Nationalt Center for Miljø og Energi, 2011. Tillæg til rapport om Konsekvensvurdering af en udvidelse af aktivitetstidspunkterne på skydeområde Rømmø i 2011.
- Hærens Operative Kommando 2015: Strateginotat vedr. Forsvarsministeriets anvendelse og udvikling af Skydeområde Rømmø.
- Miljø- og Fødevareministeriet 2015: Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarrets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. BEK nr. 1732 af 21/12/2015. Miljø- og Fødevareministeriet.
- Miljøministeriet, Naturstyrelsen (2016): Natura 2000-plan 2016-2021. Nr. 89. Vadehavet.
- Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Flyvestation Skrydstrup og Flyvertaktisk Kommando 2002: Skydeområde Rømmø. Drifts- og Plejeplan 2002-2017.
- Miljø- og Fødevareministeriet 2016: Bekendtgørelse om fredning af visse dyre- og plantearter og pleje af tilskadekommet vildt.
- Naturstyrelsen 2017a: Natura 2000-plejeplan for arter på Naturstyrelsens arealer 2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område nr. N89 Vadehavet – Delplan for Fuglebeskyttelsesområde F65 Rømmø.
- Naturstyrelsen 2017b: Natura 2000-plejeplan for lysåbne naturtyper og arter på Naturstyrelsens arealer 2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område nr. N89 Vadehavet – Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde, Brede Å, Vidå med tilløb, Rudbøl Sø og Magisterkogen.
- Søgaard, B. & Asferg, T. 2007: Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV – til brug i administrati-on og planlægning. Faglig rapport fra DMU nr. 635. Århus Universitet: Danmarks Miljøundersøgelser.
- Therkildsen, O.R., Andersen, S.M., Clausen, P., Bregnballe, T., Laursen, K. & Teilmann, J. 2013. Vurdering af forstyrrelsestrusler i NATURA 2000-områderne. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 174 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 52.

9. BILAG

9.1 Ekstern høring af forslag til drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø 2018-2033

9.1.1 Baggrund

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse gennemfører gennem drift- og plejeplaner en 15-årig planlægning for Forsvarsministeriets arealer. Forslag til drifts- og plejeplaner forelægges efter en intern høring med opfølgende bearbejdning til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede.

Forslag til drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø 2018-2033 blev således sendt i ekstern høring den 12. marts 2018. Fristen for høringssvar blev sat til den 6. april 2018.

Til højre i tabellen fremgår det, hvilke myndigheder, organisationer og andre interessenter der er blevet hørt.

Der er foretaget personlig omdeling af et eksemplar af driftsplanen til ekstern høring ved lodsejere med arealer indenfor Skydeområde Rømø. Der er ikke indkommet høringssvar til driftsplanen fra de adspurgte instanser, organisationer eller lodsejere, hvilket ses som et udtryk for at der ikke er indvendinger mod planens indhold, herunder de foreslåede aktiviteter på Skydeområde Rømø.

9.4 Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen

Skyde- og øvelsesterræner ejet eller lejet af Forsvarsministeriets og arealer, hvorpå der eksempelvis er anlagt flyvestationer udgøres for en stor del af arealer, der tidligere har tjent land- og

skovbrugsmæssige formål. I takt med at jordbrugsdriften er ophørt eller ekstensiveret, er der på mange arealer blevet plads til den natur, der ellers er trængt i det omgivende intensivt udnyttede landskab. Ca. halvdelen af de arealer, som Forsvarsministeriet ejer eller lejer, er udpeget

INSTITUTION	DATO FOR SVAR
Miljøstyrelsen	
Naturstyrelsen Vestjylland	
Slots- og Kulturstyrelsen	
Tønder Kommune	
Danmarks Naturfredningsforening	
WWF-Verdensnaturfonden	
Dansk Ornitologisk forening	
Danmarks Jægerforbund	
Friluftsrådet	
Dyrenes Beskyttelse	
Verdens Skove	
Dansk Entomologisk Forening	
Dansk Botanisk Forening	
Dansk Pattedyrforening	
Nordisk herpetologisk Forening	
Danmarks Sportsfiskerforbund	
Dansk Landskabsøkologisk Forening	
Landbrug & Fødevarer	
Lodsejere med arealer indenfor Skydeområde Rømø	

som internationalt beskyttet Natura 2000-område, og ca. halvdelen heraf udgør naturtyper, der er udpegningsgrundlag for områderne. 2/3 af de udpegede naturtyper er i høj eller god naturtilstand. Ligeledes huser arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriets et bredt udsnit af internationalt prioriterede og beskyttelseskrævende arter, herunder ikke mindst fuglearter, der er tilknyttet næringsfattige, våde og lysåbne naturtyper. Til dette kommer en række nationalt beskyttede naturtyper, f.eks. næsten 1.000 søer samt moser, heder, overdrev mv. I alt ca. 15.000 ha er således registreret som beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Der findes herudover 147 km beskyttet vandløb. Endelig rummer arealerne værdifulde og typiske danske natur- og kulturlandskaber med et bredt og stabilt indhold af karakteristiske og ikke beskyttelseskrævende arter. Med indholdet af landskaber, naturtyper og arter og med mulighed for at give råderum for dynamik og processer, er disse arealer et meget væsentligt bidrag til at bevare og udvikle biodiversiteten i Danmark og Europa. Til dette kommer, at arealerne har et betydeligt potentiale for at demonstrere bæredygtig forvaltning af biodiversitet samt for oplevelsesmuligheder for befolkningen.

I Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-15 (Forsvarsministeriet, 2012) lægges der vægt på, at der opretholdes en naturtilstand på arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriet, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna. Det væsentligste virkemiddel hertil er at fortsætte ekstensiveringsprocessen, således at der i planlægningen – sammen med hensynet til udvikling af områdernes funktionalitet som uddannelsessteder – indlægges et overordnet hensyn til biodiversiteten med tilhørende dynamik og naturlige processer. Dette kræver en holistisk tilgang til arealforvaltningen, således at den klassiske son- dring mellem skov-, landbrugs- og naturarealer

afløses af en opfattelse, der på lang sigt udvikler landskab og natur i en integreret form på hele terrænet og ligeledes afstemt med landskaber og naturtyper i lokalområdet. Et redskab hertil er at opstille og beskrive den langsigtede landskabs- og natur- udvikling i form af visioner for udviklingen på de enkelte delarealer. Hermed sikres en fælles referenceramme for de arealforvaltnings- og planlægningsmæssige tiltag.

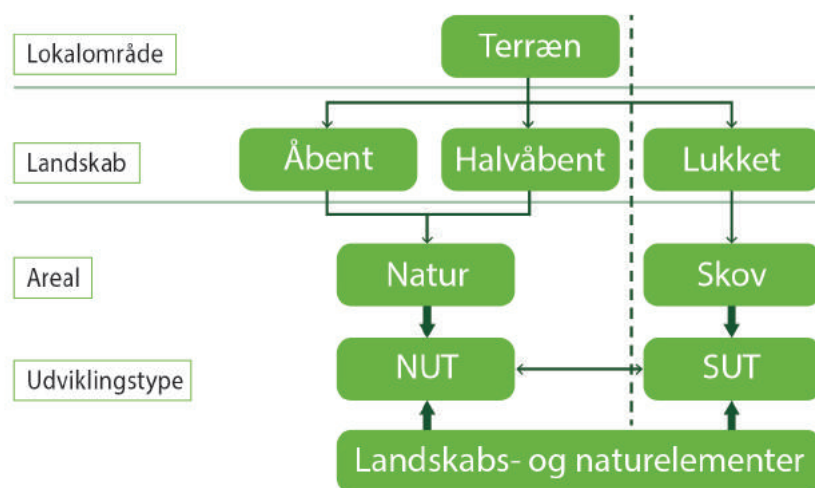
I kraft af deres placering langt fra større byer, og i områder med sparsom bebyggelse og infrastruktur i øvrigt, kan de større militære områder præge de lokale landskaber relativt meget i de egne, hvor de nu ligger. De større områder repræsenterer tillige ofte flere landskabstyper. Karakteristisk for mange er kyst-, klit- og hede- landskaber, ikke mindst skydeområderne, hvor de åbne landskaber bruges som nedslags- og målområder. En meget stor del udgøres af egentlige kulturlandskaber, særligt åbne områder, der er udviklet igennem agerbrug og skovdrift, hvoraf store dele er skabt igennem målrettet klitplantning eller egentlige skovbrugsformål, men hvor der også er væsentlige militære interesser, f.eks. i form af uddannelse i kamp i lukket terræn. En række arealer, særligt øvelsesarealerne, er præget af landskaber, der kan karakteriseres som "halvåbne", dvs. åbne arealer med spredt og ofte gruppevis bevoksning. Denne struktur er i mange tilfælde et produkt af en målsætning om at kunne tilrettelægge øvelser, så der skabes mulighed for kombineret skjul og fremrykning i samme område. Det halvåbne landskab kan forklares som et åbent landskab, der er under naturlig tilgroning. De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder.

Det er på dette grundlag hensigtsmæssigt at definere tre typer af landskaber: Det åbne, det halvåbne (kratlandskab) og det lukkede (skovbevokset) – styret overordnet af en række vektorer, hvoraf de militære målsætninger og

hensynet til naturbeskyttelse vægtes højest, og hvor publikumshensyn inddrages i størst muligt omfang. Med denne grundstruktur kan udviklingen af det enkelte areal systematiseres i arealudviklingstyper, der for de åbne og halvåbne områder betegnes naturudviklingstyper og for de lukkede (skovbevoksede) områder betegnes skovudviklingstyper. Opdelingen bygger ikke på en fordring om, at "natur" og "skov" anskues adskilt, men på at der i dansk skovbrug de sidste 10 år er udviklet et koncept for skovudviklingstyper, som er institutionaliseret og bredt anerkendt. Beskrivelsen af naturudviklingstyper skal ses som en parallel hertil dækkende ikke-bevoksede og delvist bevoksede områder, således at ethvert areal som udgangspunkt pålægges en arealudviklingstype. Skovudviklingstyper vil typisk dække skovbevoksede arealer, mens naturudviklingstyper vil dække øvrige arealer (undtaget bebyggede områder, baneanlæg, veje etc.), hvoraf en stor del er pålagt administrative reguleringer efter naturbeskyttelses- og miljømålslovgivningen, mens visse arealer er ubeskyttede. Der er høj grad af interaktion im-

ellem typerne. Grundlæggende er mange såvel bruger- som naturbeskyttelsesinteresser tilknyttet overgangszonen fra et areal til et andet, og ud fra visionen om en integreret og holistisk arealforvaltning skal skovudviklingstyperne og naturudviklingstyperne ses i meget tæt sammenhæng. Den eneste årsag til, at der her sondres er, at skovudviklingstyperne er et defineret og anerkendt koncept til udvikling af naturindhold på skovbevoksede områder, hvorimod naturudviklingstype-begrebet først for nyligt er formuleret.

Strukturen i form af landskabstyper og natur- og skovudviklingstyperne er skitseret på Figur 9-1, hvor det fremgår, at arealudviklingstyperne kan henføres til enten et åbent eller et halvåbent landskab. Med dette kan der foretages en systematisering, idet det åbne og halvåbne landskab grundlæggende kan defineres og derefter parres med de forskellige naturudviklingstyper, mens skovudviklingstyperne vil høre sammen med det lukkede landskab.

Figur 9-1: Diagram over flowet fra landskab over areal til arealudviklingstype. Den lodrette stiplede linje indikerer den administrative opdeling i planlægning for skov (skovudviklingstyper) og natur (naturudviklingstyper), men samtidig at skov og natur ud fra en biodiversitetssynsvinkel ikke kan adskilles. Den vandrette pil nederst tilkendegiver muligheden for,

at der med naturudviklingstyper på sigt kan udvikles arealer og landskaber, der er lukkede, og tilsvarende at der med skovudviklingstyper kan udvikles halvåbne arealer og landskaber. Landskabs- og naturelementer er mindre enheder, men fortsat vigtige for den samlede funktionalitet.

9.4.1 Landskabstyper

De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder. Mindre arealer, der er bevokset med træer, f.eks. hegn, krat og remiser, er at opfatte som landskabs- og naturelementer. Det samme gælder søer og vandløb.

Landskabstyperne bør dels hænge indbyrdes sammen, og dels have en vis individuel størrelse. Samtidig bør de ud fra en naturmæssig vurdering planlægges, så de giver harmoni, det vil sige, at den halvåbne type sikrer overgangen fra åben til lukket, selvom der kan være militære brugsformål, der tilsiger en mere brat overgang fra tæt bevoksning (skjul) til helt åbent areal (ildterræn).

Landskabstyper skal ydermere ses i en topografisk kontekst. Topografien skaber i sig selv et landskab, og bevoksningsgraden skal afstemmes med topografiske forhold, herunder såvel æstetik, udsigtsforhold, kystnærhed mv. som militære fordringer i forhold til dækning og udsyn, hvor topografien i sig selv er en afgørende faktor.

Et vigtigt forhold er landskabstypernes funktionalitet i forhold til opretholdelse og styrkelse af biodiversitet. I denne sammenhæng skal der lægges vægt på såvel et højt naturindhold i form af stabile naturtyper og levesteder som på

landskabets strukturelle sammenhæng, der skal sikre plante og dyresamfundenes naturlige spredning og genetiske udveksling.

Åbent landskab

Et yderpunkt i forhold til bevoksningsgrad er landskabet helt uden træbevoksning. Dette er kendetegnende for en stor del af de landskaber og naturtyper – ejede som lejede, der findes på Forsvarsministeriets arealer, f.eks. de store klit- og hedeområder på Oksbøl Skyde- og Øvelsesteræn og eng- og strandengsarealer på en række kystnære skydeområder. Naturmålsætningen for disse arealer vil som udgangspunkt være at sikre det helt åbne landskab, men de militære interesser kan fordrer en vis grad af f.eks. gruppevis bevoksning. Den naturlige udvikling er, at sådanne områder på sigt gror til, og der vil kræves en konstant plejeindsats for at hindre denne naturlige proces. De relevante behandlingsmodeller vil typisk være rydning, slåning, afbrænding eller afgræsning, hvormed man vil kunne bevare det åbne landskab.

En variation af det åbne landskab er landskabet med enkeltstående træer eller enkelte indslag af grupper af træer, f.eks. en lille lund, et krat eller et levende hegn. Sådanne strukturer medfører ikke en grad af halvåbenhed, men skal ses som naturelementer i det åbne landskab.

Åbent landskab

Halvåbent landskab

Det halvåbne landskab kan have en karakter af jævnt spredt bevoksning – typisk i tilfælde, hvor der sker en naturlig indvandring af træer gennem frøspredning. Tætheden af træer vil her typisk være størst tæt på frøkilden. Den spredte bevoksning kan også opstå ved bevidst pleje, så der ved rydning og slåning efterlades enkelttræer med en nogenlunde konstant afstand. Graden af åbenhed kan f.eks. angives ved en bevoksningsskvtient.

Mere typisk er det dog, at det halvåbne landskab har en gruppevis bevoksning af træer, enten som produkt af, at klynger af træer udvikler sig i læ af hinanden, eller i kraft af topografi og små variationer i jordbunds- og hydrologiforhold. Den gruppevise struktur kan skabes aktivt ved jordbearbejdning og plantning og i er mange tilfælde en ideel struktur i forhold til militære øvelsesaktiviteter. Det åbne og det halvåbne landskab udvikles gennem etablering af naturudviklingstyperne, se i afsnit 9.1.2.

Halvåbent landskab

Lukket landskab

Det lukkede landskab er i denne sammenhæng synonym med skov, men der findes mange skovstrukturer og grader af lukkethed. Også skoven kan være jævnt eller gruppevis bevokset, og lukketheden skal ses vertikalt, hvor et tæt-sluttende kronedække giver en åben og artsfattig karakter i skovbunden, mens stort lysindfald vil sikre et mere udbredt bunddække og et lukket skovbundsbillede.

Blandt de egentlige skovudviklingstyper vil græsningsskoven være åben. Det samme gælder skovengen, som rettelig er en naturudvikling-

stype, snarere end en skovudviklingstype, men som traditionelt medregnes til skovudviklingstyperne.

Skovudviklingstyperne er strukturmæssigt meget varierede, og der vil i de fleste kunne findes delarealer, der har en meget lukket karakter. Det vil dog oftest være typer med lystrearter som hovedtræart, der giver den tætteste underskov, f.eks. egedominerede skove. Den urørte skov vil også skabe en tæt underskov og et kaotisk skovbillede. Det lukkede landskab udvikles gennem etablering af skovudviklingstyperne, se afsnit 9.1.3.

Lukket landskab

9.4.2 Natur- og skovudviklingstyper

På arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriet udgør hede, overdrev, eng, mose, og slette tilsammen en meget stor del af det samlede areal. Der er på dette grundlag foretaget en systematisering, der har resulteret i syv naturudviklingstyper: "Kysthede", "Indlandshede", "Overdrev", "Eng", "Mose", "Strand", og "Slette".

Skovudviklingstyper beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet

den bevoksningstype, der ønskes på lang sigt og er således Forsvarsministeriets redskab til at gennemføre den skovpolitik, der er fastlagt. Skovudviklingstypen omfatter desuden en vurdering af muligheden for produktion samt en beskrivelse af de naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative udviklingsmål for skovtypen. Skovens biologiske diversitet med fokus på at fremme den lysåbne skov og med løbende konvertering til løvskov prioriteres højt.

9.5 Modeller

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal og i øvrigt fra terræn til terræn. Det er derfor hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit, og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Det er i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt – i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Forsvarsministeriet har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje, formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og ligeledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Skydeområde Rømø. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser (Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste, 2011):

- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for drifts- og plejeplaner.
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede arealer.
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor.

- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter.
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri.
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarets arealer.

En beskrivelse af de modeller, der tages i anvendelse på Skydeområde Rømø, er gennemgået detaljeret nedenfor. Det drejer sig om modeller, der beskriver slåninger af lysåben natur, vedligeholdelse af dræn, bekæmpelse af invasive plantearter, hensyn til publikum og hensyn til særligt beskyttelseskrævende dyrearter. Beskrivelsen af modellerne foretages på et overordnet niveau. Den konkrete lokale anvendelse af modellerne på Skydeområde Rømø er beskrevet i Kapitel 7.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. Kun de modeller, som er relevante for Skydeområde Rømø, nævnes.

Model 1. Slåning

Slåning er velegnet til vedligeholdende pleje på hede, slette og strandeng samt brandbælter, hvor den træagtige opvækst ikke er for kraftig (stængel/rodhals mindre end 1 cm i tværsnit – dog op til 10 cm i tværsnit, hvis slåningen kombineres med knusning).

Slåning foretages maskinelt. Ved slåning af græsarealer og lignende skal der sigtes mod en mosaikstruktur, hvor både slåede og ikke-slåede arealer indgår. Risikoen for at dræbe vildt skal minimeres, f.eks. ved forudgående bortskræmning eller langsom fremkørehastighed, og større græsarealer slås fra markcentrum og ud imod kanten. Afslået lyng skal fjernes fra arealerne, og det tilstræbes ligeledes, at afslået græs bortskaffes. En variant af slåning er høslæt, hvor afslået græs tørres eller wrappes til bortkørsel og anvendelse som foder eller brændsel.

Græsarealer kan med fordel slås minimum en gang årligt, hvorimod slåning af hede skal ske mindre hyppigt med henblik på en rotation, hvor det enkelte areal ved slåning eller andre plejemetoder ikke forynges hyppigere end cirka hvert 10. år. Slåning på hedearealer skal betragtes i sammenhæng med afskrælning af lyngtørven (morlaget), der fjerner mange næringsstoffer og plejer hedernes næringsfattighed. Af hensyn til dyrelivet må slåning kun gennemføres i perioden 15. juli – 15. april. På arealer, hvor vegetationen holdes kortklippet gennem hele perioden, må slåning dog gennemføres hele året. Andre tidspunkter for slåning kan være aktuelt i forbindelse med bekæmpelse af invasive arter. Førstegangsslåninger vil umiddelbart være at betragte som dispensationskrævende i relation til naturbeskyttelsesloven på beskyttede naturtyper.

Model 2. Afgræsning

Ved et passende græsningstryk kan afgræsning

modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning dårligt genskabe tilgroede lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer.

I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning ofte problematisk, særligt i skydeområder, hvor græsningsdyr kan blive ramt og hvor tilsyn ikke er muligt i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan græsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed, fx i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr bliver så rationel som muligt. Inden for større hegnede arealer foretages den om muligt i rotation i delhegn, så der opstår flere græsningsstadier. Intensiv afgræsning i en kort periode har stor værdi og er en god plejemetode selv, hvor den af hensyn til skydeaktiviteter kun kan finde sted i en kortere periode fx juli. Art og race udvælges efter lokale muligheder, egnethed m.v. i forhold til vegetationstype, jordbund, hydrologiske forhold m.v.

Hegning, normering af belægning, vanding, læ og andre dyreværns-mæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Afhængig af græsningstrykket kan afgræsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtilstanden. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven. Skovloven muliggør under visse forhold afgræsning på skovbevoksede og ubevoksede fredskovspligtige arealer.

Model 3. Afbrænding

Afbrænding er den foretrukne plejemetode på he-dearealer, men kan også anvendes på græsland-sarealer, hvor afgræsning og slåning ikke kan foretages rationelt.

Afbrænding skal foregå i så små og mosaiske enheder som praktisk muligt og bedst i rotation. Hvor der er tale om ikke-græsdominerede heder, bør afbrændingen på det enkelte areal ikke ske hyppigere end hvert 10. år. I medvind-safbrænding vil større buske og træer overleve, mens modvindsafbrænding vil kunne fjerne mere omfattende busk- og træbevoksning. Eventuel bevoksning af spredte ener beskyttes under afbrænding. Udbrændte træer ryddes og fjernes så vidt muligt efter afbrændingen.

Afbrænding må udføres i perioden 1/9 til 31/3. Førstegangsafbrændinger er at betragte som dispensationskrævende foranstaltninger i relation til naturbeskyttelsesloven. Hvor større afbrændinger hidtil har fundet sted med en vis regelmæssighed kan afbrændingerne dog opfattes som en ikke-dispensationskrævende fortsættelse af hidtidig drift

Model 4. Kultivering

Kultivering kan iværksættes som indsats på de fleste arealer, hvor man ønsker en succession

startet, f.eks. hvor biodiversiteten i forvejen er begrænset. Det gælder græsland (bl.a. mark/ager), heder, der tidligere har været pløjet, brandbælter, vildtagre og gammel nåleskov. Den kan anvendes i mosaik og i sammenhæng med andre modeller, herunder afgræsning og afbrænding. Kultivering foretages ved fræsning, stubharvning eller pløjning. Der må højst pløjes til tidligere pløjedybde. På arealer med høj vegetation afslås og fjernes denne i slutningen af vækstsæsonen. Kultivering gennemføres efterfølgende, dog mest optimalt det efterfølgende forår, så der er grønsvær vinteren over. Kultivering af naturprægede arealer bør ikke foregå fra 15. april til 15. august.

Kultivering kan også være aktuelt som forberedende arbejde til afslåning, typisk hvor terrænet på grund af kørsel med terrængående køretøjer er for ujævnt til at blive slået

Model 5. Publikumshensyn

Arealer ejet eller lejet af Forsvarsministeriet vil normalt være åbne for publikum efter de retning-slinjer, der fremgår af ordensreglementet (placeret ved indfaldsveje til terrænet), når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk aftener, weekender og helligdage). Visse skydeom-råder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum af sikkerhedsmæssige hensyn, eksempelvis ved fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området. Skydeom-råde Rømmø er således permanent lukket for publi-kum bortset fra adgangen langs stranden.

For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvar-sministeriets Ejendomsstyrelse målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejder med relevante interesseorganisationer. Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarsministeriets Ejendomssty-

relse. I vurderingen af om et arrangement kan gennemføres, lader Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse indgå lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse af praktiske hensyn udarbejde en kvote for hvor mange arrangementer, der årligt kan gennemføres.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et

godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives i de fleste tilfælde en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukkede for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

Aktivitet	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Skovning, flisning, knusning												
Fældning af træer, som potentielt er redetræer for kolonirugende fugle												
Fældning af træer, som potentielt er redetræer for rovfugle og ugler												
Fældning af hule træer og træer med spættehuller												
Fældning af træer, som potentielt er redetræer for ørne, sort stork eller rød glente												
Aktiviteter, der kan ødelægge områder med digesvalereder												
Afbrænding af heder												
Slåning og rydning af hede												
Slåning af græsarealer 1. gang												
Oprensning af vandhuller												

Signatur	Forklaring
	Aktiviteter må ikke gennemføres
	Aktiviteter bør ikke gennemføres
	Aktiviteter kan gennemføres

Figur 9-2: Aktivitetstypernes tilladte gennemførselsperioder (Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, 2011).

9.6 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner

Retningslinjerne er fastlagt af Skov- og Naturstyrelsen i 1990'erne i relation til naturbeskyttelseslovens § 3, og er her bearbejdet i medfør af kommunalreform og ændret jagtadministration. Store dele af militærets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål. Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens § 3 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg mv.

Såfremt Forsvarsministeriet ejer, erhverver eller lejer naturbeskyttede arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang

til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden, derimod kræve tilladelse. En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende kommune, jf. lovens § 3 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af, om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens § 3, bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælteketøretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks.

ændringer i koncentrationen af bæltepor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald indenfor ret vide rammer. Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bæltekøretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse. Foranstaltninger, som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition, kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter udenfor øvelsesterrænet. Tvivlstilfælde I

tilfælde hvor Forsvarsministeriet og underlæggende militære myndigheder er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i § 8 i Bekendtgørelse nr. 1172 af 20. november 2006 om beskyttede naturtyper kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til den relevante kommune, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til Vejledning om naturbeskyttelsesloven (Skov- og Naturstyrelsen, 1993). I praksis er det altid Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, der som ansvarlig myndighed retter henvendelse til kommunen.

Forsvar for naturen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvarsministeriet 31.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse.

Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturområder.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvarsministeriet udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvarsministeriet en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarsministeriets naturforvaltning kan findes på www.ejendomsstyrelsen.dk.

